STRIP SCHRIFT

Prijs f 6,25
Bfr. 125

PHILIPPE FRANCQ
MARC LEGENDRE
JACQUES DE LOUSTAL

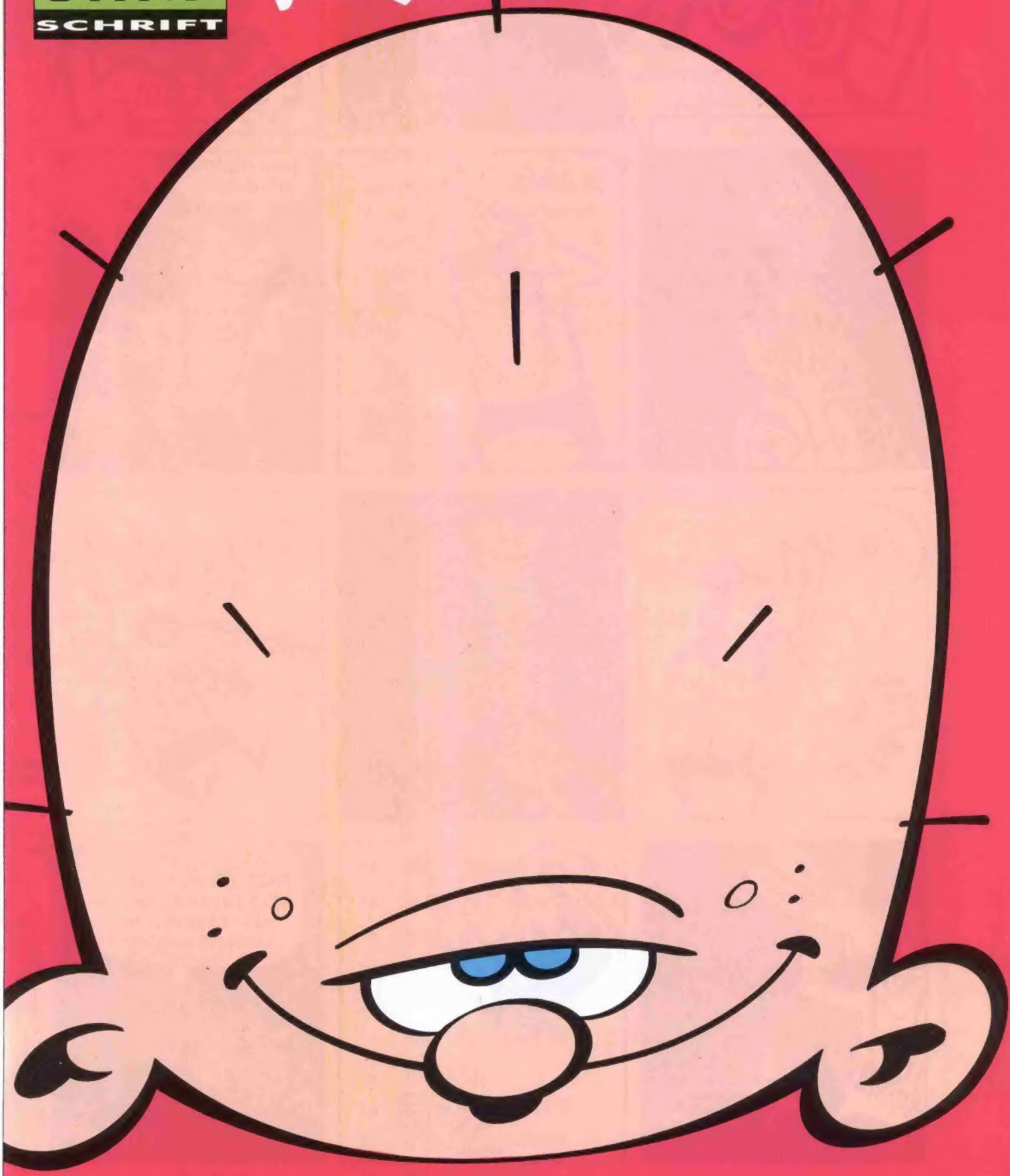

263 – JAARGANG 26 NUMMER 6 – 'S WERELDS OUDSTE STRIPINFORMATIEBLAD – VERSCHIJNT 10× PER JAAR

Oorspronkelijke publikatie in *Gay Comics* #31, Lente '48.

Vertaling: Ger Apeldoorn

STRIP SCHRIFT

Jaargang 26 juli 1993 nummer 6 (263)

Verschijnt 10 maal per jaar
Stripschrift wordt samengesteld door een onafhankelijke redactie in opdracht van Het Stripschap. De verantwoordelijkheid voor de artikelen berust bij de auteurs

Redactie
Tijs Bagchus, Michel Nadorp, Arco van Os, Rik Sanders

Medewerkenden
Ger Apeldoorn, Ben Bits, Patrick Bremmers, Daniel Fouss, Benoit Houbart, Pieter van Oudheusden, Bertrand Panier, Hans Pols, Stefan Rutten, Gerard Suurmeijer, Noël Ummels, Rudy Vrooman, Jempi Welkenhuyzen

Redactie-adres
Postbus 84206
3009 CE Rotterdam
Telefoon: 010 - 220 10 63, telefax: 010 - 421 06 08

Uitgever
Uitgeverij Stripstift
Postbus 84206
3009 CE Rotterdam

Abonnementen
Abonnementen-administratie Stripschrift
t.a.v. Ton Schuringa
Postbus 11335
1001 GH Amsterdam
Telefoon: 020 - 6852229
Abonnementsprijs f57,50 / Bfr.1150
Leden van het Stripschap f2,50 / Bfr.45 korting
Nederland: Postbank 209948 of
ABN-bank 54.89.74.330
ten name van Stripschrift, Amsterdam
België: ABN-bank 721-520.62.74-81
ten gunste van Het Stripschap, Tervuren
Opzeggingen alléén schriftelijk en uiterlijk twee maanden voor het aflopen van een abonnementsjaar

Reprorecht
Het overnemen, evenals het vermenigvuldigen van artikelen en illustraties is slechts geoorloofd na schriftelijke toestemming van de redactie

Advertenties
Voor de opgave van advertenties en het opvragen van de tarieven kunt u contact opnemen met:
ADS Advertising Services
Postbus 919
1000 AX Amsterdam
Telefoon: 020 - 6387272, telefax: 020 - 6387273

Druk
Drukpartners, Amsterdam

Distributie
Richard, Amsterdam; Geknipt Papier, Gent

Omslag
Marc Legendre

Redactioneel

Het had geen zin het te ontkennen.
'Spreek ik met de redactie van Stripschrift?, klonk het even daarvoor aan de andere kant van de lijn. Na een bevestiging van onze kant bleken wij plotseling in gesprek te zijn met Pauline Sarkar, directeur van de Buchmesse Stichting, de organisatie die het grote Nederlandstalige aandeel tijdens de Frankfurter Buchmesse van 5 tot 10 oktober '93 voor haar rekening neemt. 'Wij zouden het zeer op prijs stellen als jullie in samenwerking met het Belgisch Centrum van het Beeldverhaal in oktober een strip-expositie kunnen inrichten in de Paulskirche in Frankfurt', sprak Pauline. 'Het is een fantàstische ruimte met veel gekke hoekjes en daardoor ook veel mogelijkheden. Qua opzet en indeling laten we jullie geheel vrij, behalve het feit dat een klein gedeelte van de ruimte gevuld zal moeten worden met materiaal van Toonder. Hij is namelijk vertaald in het Duits, dus dat is daar erg belangrijk. Het budget bedraagt f50.000'
Leuk! was onze reactie. Doen we!
Plannen werden gesmeed. Afspraken werden gemaakt. Overleg met België kwam op gang. Begrotingen werden geconcipieerd. Data werden geprikt. Zelfs Hans Matla werd benaderd. Wat goed, dat er ook op het gebied van de strip eindelijk uitgebreid aandacht wordt geschonken in Frankfurt. Zegt het voort! Zegt het voort!
Vijf weken later. Mevrouw Sarkar laat weten dat ze naar Frankfurt zijn geweest om de ruimte te bekijken. 'Het viel allemaal erg tegen. Feitelijk bleek het bij nader inzien niet te gaan om de Paulskirche. Nou ja, wèl de Paulskirche, maar dan alleen de garderobe. Het werd toch wat lastig, met al die jassen en zo... We hebben de ruimte afgekeurd en het is nu te laat om elders onderdak te krijgen. Het project wordt afgeblazen en de f50.000 gaan weer terug in het potje.'
Onze redactie roept het al jaren:
'In de professionele wereld viert het amateurisme hoogtij!'.
Het heeft geen zin het te ontkennen.

Inhoud

4 **PHILIPPE FRANCQ** Benoit Houbart en Bertrand Panier
11 **BITS & PIECES** Ben Bits
11 **KURTZMANS HEY LOOK!** Ger Apeldoorn
12 **MARC LEGENDRE** Patrick Bremmers
16 **JACQUES DE LOUSTAL** Pieter van Oudheusden en Hans Pols
18 **ROBERT WUYTS & YAACK** Jempi Welkenhuyzen
22 **TARDI'S DODELIJKE SPELLETJES** Noël Ummels
24 **MARC BRUYNINX** Hans Pols
26 **VERTEL EENS IETS OVER UW JEUGD** Hans Pols
28 **BOEKEN**
30 **ACTUALITEITEN**
34 **STARS & STRIPS** Michel Nadorp
36 **BACK ISSUES**

Philippe FRANCQ

door
BENOIT HOUBART
en
BERTRAND PANIER

In de wereld van het stripverhaal hebt u onder meer de naam een wonderkind **te zijn dat na slechts enkele albums onverwachts een belangrijke serie in de schoot geworpen krijgt.**

Philippe Francq: Een wonderkind, dat zou ik niet willen zeggen! De tijden zijn veranderd. Of je nu wel of niet een opleiding hebt gehad, wat de uitgevers tegenwoordig verlangen is onmiddellijke prestaties. In deze wetenschap heb ik er alles aan gedaan om aan die voorwaarden te voldoen. Ik zou mijn tekeningen al hebben kunnen aanbieden toen ik vijftien was, maar ik vond dat ze toen nog niet voldoende kwaliteit hadden en dat ik er nog hard aan moest werken. Ik heb dus een kast vol verhalen – voltooid en onvoltooid – die niet geschikt zijn voor publikatie.

Een perfectionist dus?
Ja! (lacht)

Ook een dromer?
Nee! Ik vind dat ik iemand ben die met beide benen op de grond staat. Maar mijn verhalen moeten de lezer wel laten dromen, zodat je bij het lezen van een album enkele heerlijke ogenblikken beleeft.

Het derde deel van Largo Winch**, de serie waaraan u op dit moment werkt, is in november uitgekomen. Het tweede deel was een jaar eerder ook in november verschenen. Ligt dat aan de** deadlines**?**
Inderdaad, de deadlines. Het is de opzet van de serie die dat voorschrijft. Het is een jaarlijkse ontmoeting met het publiek. Uit respect voor ons publiek pinnen we ons daar op vast. Bovendien moet er rekening gehouden worden met de planning van de lay-out en van de drukkerij. Als je te laat bent, schop je die in de war en daardoor jaag je heel wat mensen tegen je in het harnas. Dat alles vereist een grote werkdiscipline!

Wat is in het kort de opzet van de serie?
In deel één en twee maakt men kennis met Largo. Men komt te weten dat hij een financieel consortium heeft geërfd. In de delen drie en vier zal men achter de werking van dit consortium komen, het vijandige Openbaar Overname Bod, en zal men 48 uur lang getuige zijn van het leven van een miljardair in New York. Deze twee albums zullen het financiële hoofdstuk afsluiten. Dan is het decor getekend en zijn de financiële achtergronden van Largo bekend. (Tegenwoordig moet je de middelen van bestaan van je held uiteenzetten om hem geloofwaardig te maken). Datgene wat hem in staat stelt naar de verste uithoeken van onze planeet te reizen. Op avontuur, wel te verstaan ... Met een hoofdletter A!

Het financiële **aspect zal op de achtergrond blijven?**
Ik kan natuurlijk niet voor **Jean van Hamme** praten, maar afgaande op wat hij me heeft verteld, zal geld altijd een motief blijven. Er bestaan geen 36.000 motieven om de hoofdpersonen in een verhaal te laten handelen. Je hebt de liefde, de speurtocht naar iets dat onmogelijk te bereiken is, zoals de queeste naar de Graal en tenslotte heb je het geld! Ik denk dat alle verhalen in dit schema in te passen zijn.

Twee van de drie motieven die u daarnet

Largo en Nerio Winch (studies)

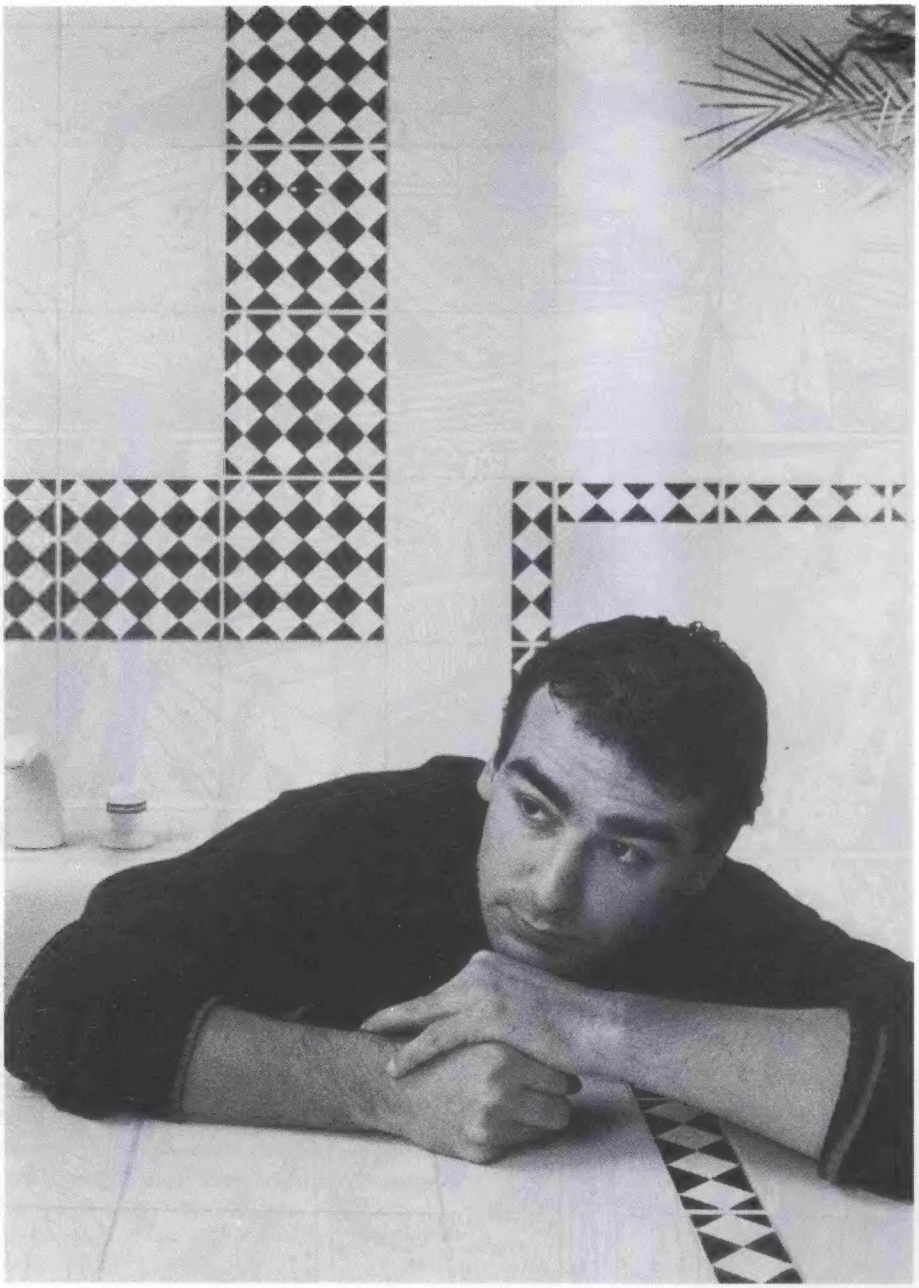

Momenteel is *Largo Winch* **beslist één van de populairste series. De vakbekwaamheid van scenarist** Jean van Hamme **en het meesterschap van de tekenaar zijn daar het recept voor. Sinds zijn debuut** *Vrouwen en Steden* **in '87 (in samenwerking met** Bob De Groot **die daarmee zijn eerste realistische scenario schreef) verfijnt** Philippe Francq **zijn realistische stijl en laat hij zich in** *Léo Tomasini* **(met** Francis Delvaux**) inspireren door** Hermann**. Francq, die niet bang is om auto's en computers te tekenen, zal zich later door** William Vance **laten beïnvloeden.**

heeft genoemd, zijn in het merendeel van uw verhalen terug te vinden.
Ik denk dat de opzet van ieder verhaal altijd een beetje hetzelfde is, wat er verandert is de saus waarmee je het overgiet.

U hecht bijzonder veel belang aan vrouwen**, aan het tekenen van vrouwen.**
Ja, omdat zij deel uitmaken van de droom (lacht). Net als mooie landschappen, hoewel dat eigenlijk niet met elkaar te vergelijken is.

Ik houd er vooral van mooie vrouwen te tekenen. Sterker nog, het kan zijn dat het scenario verlangt, dat ik een lelijke vrouw moet tekenen, wat me dan buitengewoon veel moeite kost. Niets is triester dan het verknoeien van een casting, omdat je het karakter van een personage niet hebt kunnen 'vangen'. De geloofwaardigheid van je verhaal hangt er vanaf.
Over het algemeen regel ik het zo dat ik de personages enkele weken voor ik ze moet gebruiken al teken. Ik hang ze dan aan de muur, waardoor ik tijd overhoud om ze te corrigeren, hun uiterlijk te vervolmaken.

Eén van de moeilijkste problemen **die u op dat gebied gehad moet hebben, zal het tekenen van de vergadering van de directieleden geweest zijn. Zij zijn stuk voor stuk heel typerend.**
Het is juist deze manier van casting, waarmee je terdege rekening dient te houden voor je een album gaat tekenen. Behalve deze dertien personages, heb ik een gebouw neer moeten zetten, een held, zijn makker ... Al met al zoveel dat ik zes maanden bezig ben geweest voor ik aan het tekenen van de eerste bladzijde ben begonnen. Dat was gewoon een puzzel die in elkaar gelegd moest worden.

De jonge generatie houdt er wel van zich aan één enkele serie tegelijk te wijden!
Misschien! In ieder geval is het beslist veel eenvoudiger. Als je tegelijkertijd aan twee series met elk een heel andere sfeer moet werken, kan het gevaarlijk worden je helemaal in elk van die sferen in te leven.

Hoe krijgt u uw scenario's?
In hun geheel. En voor het vierde deel heb ik de 46 pagina's al. Jean is een heel professionele scenarist, die zijn tekenaars serieus neemt.

Bekritiseert hij uw tekeningen?
Dat komt voor, ja. Een scenario is heel kort. Je krijgt een beschrijving van vijf regels per plaatje, de dialoog inbegrepen. Je moet de stemming ontdekken waarin de scenarist was op het moment dat hij het schreef, je moet de juiste toon vinden. Het komt wel voor dat iets me ontgaat wat verderop belangrijk blijkt te zijn.
Over het algemeen teken ik enkele bladzijden in potlood en stuur hem die op. Hij bekijkt ze, belt me op en geeft zijn commentaar. Wanneer er iets veranderd moet worden, levert dat geen problemen op omdat alles nog in potlood is. Een nauwe samenwerking voorkomt grote verschillen tussen het scenario en de tekeningen. Het doel van dit alles is natuurlijk om het verhaal zo veel mogelijk recht te doen.

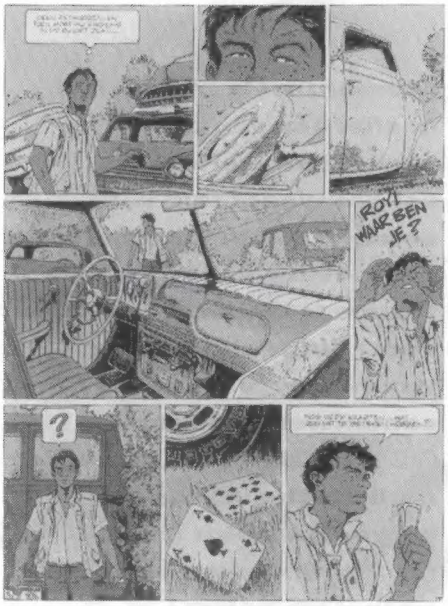

PAS DE REPONSE... POURTANT...
C'EST PAS SOU GENRE DE JOUER AU SOURD...
D'HABITUDE IL SERAIT PLUTÔT TENTÉ D'ACCUEILLIR LE VISITEUR À COUP DE F.!!!
OU EST CE QUE C'EST CE JEU DE PISTE ?
BON DIEU ! MAIS ÇA A TOUT L'AIR D'ÊTRE UNE...

twee, en vervolgens met een serie te beginnen. Toen het moment was gekomen om met de serie te starten, beweerde Bob dat hij nog van alles miste en dat ik geduld moest hebben. Dus kwam er een tweede *Vrouwen en Steden*. Toen heeft **Delvaux** contact met me opgenomen om me die langverwachte serie over *Léo Tomasini* voor te stellen. Jammer genoeg begonnen vanaf het tweede album technische problemen mee te spelen.

U was ook niet meer zo tevreden over de ontwikkeling **van het personage?**
In het eerste deel reageert Tomasini op de gebeurtenissen. In het tweede deel daarentegen is hij passief, verliezer, een 'looser'. Ik ben er bijzonder in teleurgesteld.

Baseert u zich voor uw decors op documentatie**?**
Ik baseer me altijd op documentatie. Toen ik voor *Vrouwen en Steden* New York moest tekenen, had ik maar heel weinig documentatie. Bij Tomasini is dat uitgebreider geworden, maar bij Largo Winch bleek dat een bezoek aan New York onontbeerlijk was. Sterker nog, toen ik daar eenmaal was, kwam ik tot de ontdekking dat wat ik daarvoor getekend had wel heel erg ver van de realiteit af stond. Van een stad als New York kun je je geen voorstelling maken als je er nooit bent geweest. Ik heb er dus vijftienhonderd foto's gemaakt en die bewijzen goede diensten.

Léo Tomasini

Onder de indruk geraakt van New York?
Niet zozeer van de gebouwen en de grote auto's, die heb je al honderd keer in de film kunnen zien. Integendeel, wat me sterk verrast heeft is de ellende overal. In Central Park heb ik geen enkele bank gevonden zonder zwerver. Je bent er in Europa niet aan gewend oog in oog met de ellende te staan. In Amerika is die er tot in de halls van de grote hotels aan toe.

En wat andere landen betreft: Turkije, Joegoslavië?
Daar ben ik nog nooit geweest, maar wel in soortgelijke landen aan de Middellandse Zee. Ik had voldoende documentatie en herinneringen aan het landschap om me een beeld van Sarjevane te kunnen vormen. Voor een stad als New York daarentegen moet je de mensen gezien hebben, hun manier van leven, de sfeer geproefd hebben van de verschillende wijken waaruit Manhattan bestaat. Op straat zijn er zoveel luchtjes die blijven hangen en nog versterkt worden door de warmte. De vuilnisbakken, de restaurants, dat verspreidt allemaal een vieze lucht: de trottoirs zijn kleverig, glibberig.

Tekent u alles uit op uw pagina's, of doet u dat alleen voor de definitieve versie?
Nee, alleen voor de definitieve versie! Ik werk al mijn schetsen apart uit.

Denkt u dat u ooit een serie helemaal alleen zult gaan maken?
Dat zou me verbazen. Je kunt niet in de toekomst kijken, maar ik vind het prettig met een scenarist te kunnen werken.

Door wie is uw tekenstijl beïnvloed?
Vance, **Hermann** ...
Wat ik bij Hermann bewonder is zijn grote

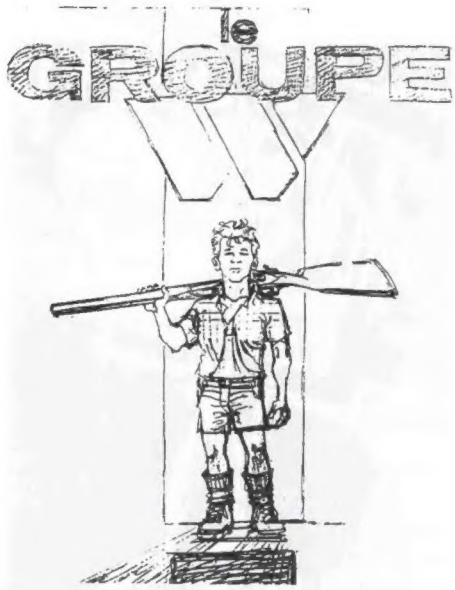

trefzekerheid. De beweging zit er bij hem van nature in en de actiescènes zijn ware explosies.
Bij Vance is dat allemaal precies het tegenovergestelde, de actiescènes zijn overzichtelijk. Alles is netjes, 'clean', het is een overzichtelijk universum dat perfect overeenkomt met onze moderne maatschappij. Zijn werk heeft een elegantie die me wel aanspreekt.

Bent u ook nog door anderen geïnspireerd?
Ik heb altijd bewondering gehad voor **Hergé**, **Franquin**, **Tillieux** ...

Wat hebt van deze tamelijk klassieke tekenaars nog meer geleerd dan van Hermann en Vance?
Klassiek ... dat staat nog te bezien! In ieder geval de behoefte om verhalen te vertellen. Ik bewonder ook wat **Cosey** doet. Hij komt tot een magnifieke weergave van de werkelijkheid in een stijl die typisch voor hem is. Ik bewonder een dergelijke grafische weergave, maar ik zou nooit op zo'n manier kunnen tekenen; ik heb kleine details nodig die zorgen dat ik nooit zo'n sober beeld krijg.

Hebt u een ideale tekenstijl?
Ieder heeft een ideale stijl, maar die komt pas met de jaren. Tenminste, dat hoop je altijd maar.

Hebt u van uw tijd bij Studio Hergé **iets geleerd?**
Van alles wat je doet, leer je iets. Voor die Studio-periode had ik de gewoonte mijn pagina's snel in potlood te tekenen en veel dingen vaag te laten uit een zekere luiheid en omdat ik de behoefte had op te schieten met het verhaal. Als ik eenmaal een uur aan een plaatje gewerkt had, begon ik aan een volgend. Bij het inkten stuitte ik dan op 'witte plekken' en die moest ik dan voor de vuist weg invullen.
Toen ik voor **Bob de Moor** aan de pagina's voor *Cori de Scheepsjongen* werkte, heb ik ontdekt, dat Bob niets aan het toeval overliet. Zijn potloodtekeningen waren met heel veel zorg uitgewerkt. Sindsdien besteed ik meer tijd aan het tekenen van de potloodversie.

Daarna zijn er verschillende projecten

***Linksboven*, Eerste versie en definitieve pagina van *Helen* uit *Vrouwen en Steden*.**

***Boven*, Schetsen**

***Rechtsboven*, Omslagontwerp voor het tweede deel van *Largo Winch*.**

***Onder*, In New York, uit *Business blues*.**

ET MON MATÉRIEL ?
TU TE LE FERAS REMBOURSER PAR L'ASSURANCE. ACCROCHE-TOI !

ARRRR

anders weer te geven. Alles is zo goed verteld, dat het niet nodig was.

Hoe bent u ertoe gekomen zo'n grootheid in de stripwereld te benaderen?
Ik wilde met een heel goede scenarist samenwerken: ik had niets te verliezen. Ik heb hem dus opgebeld en hij heeft al voor de volgende dag een ontmoeting geregeld. Ik ben weer bij hem weggegaan met een roman van Largo Winch onder mijn arm (Geschreven door Van Hamme zelf. Red.)

Waarom hebt u in de eerste twee albums twee keer dezelfde **tekening van een directievergadering gebruikt, terwijl de sfeer volkomen** verschillend **is en er een stoel vervangen is?**
Het eerste beeld toont de financiers in rouw rond de tafel: één personage ontbreekt, namelijk Nerio Winch (omdat hij net is overleden). Nerio was een klein mannetje van 1 meter 55, dus hij een heel hoge zetel nodig. Largo is 1 meter 90.

De opstelling is identiek. Is dat expres **gedaan?**
Ja. Ik houd er niet van om indelingen in de war te schoppen; wanneer ik wil dat een lezer een plek die hij al gezien heeft in een oogopslag herkent, gebruik ik dezelfde opstelling opnieuw.

Gaat u zover dat u de plaats van de personages analyseert**?**
De financiële directeuren hebben een duidelijke vaste plaats rond de tafel. Die komt overeen met hun plaats in het organogram dat achterop het schutblad van het derde deel is uitgewerkt.

Was dat dan door Van Hamme bedacht?
Ja en nee. Ik heb er uit esthetische overwegingen voor gekozen de 'Big Board' aan een ronde tafel te laten zitten en dat bleek overeen te komen met het organogram van Jean op het schutblad.

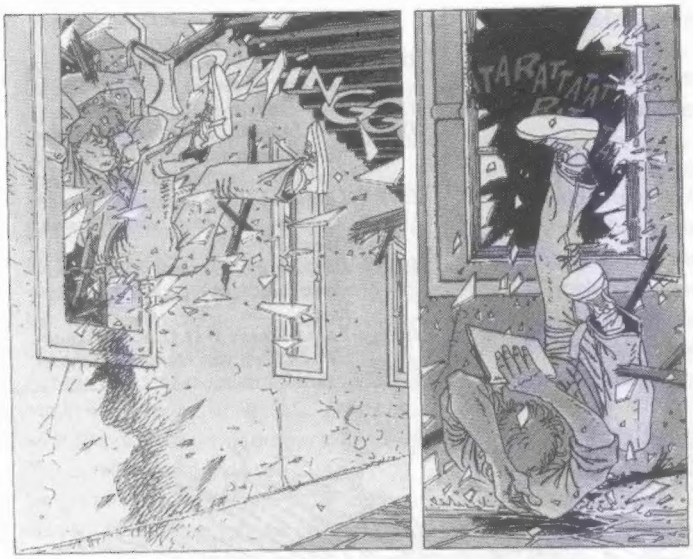

***Links*, Largo springt door ruit: in werkelijkheid onmogelijk.**

Onder*, *Largo Winch 4*, *Business blues

Het plaatje waarop Largo door een ruit springt, lijkt in werkelijkheid onmogelijk.
Bij het tekenen van een bewegend personage in een scène vol actie maak je dikwijls opzettelijk fouten, gewoon uit grafische motieven. Wanneer je daarentegen een staand personage tekent, moet dat perfect zijn. Ga je eenmaal met beweging beginnen, dan is bijna alles toegestaan, je kan benen in een bijna onmogelijke houding tekenen, omdat dat grafisch een goed effect heeft. Het belangrijkste is de indruk van een vloeiende en harmonieuze beweging. Beter een onmogelijke bokkesprong die effect heeft, dan een anatomisch juiste maar statische tekening.

Hebt u alle Largo Winch**-romans gelezen?**
Nee, ik heb de eerste gelezen en de laatste doorgebladerd. Mijn vrouw heeft de vier delen daartussen gelezen. Ik heb ze niet allemaal willen lezen, omdat Jean me had verteld dat hij er belangrijke wijzigingen in zou aanbrengen. Om dus niet te worden beïnvloed door wat hij al had geschreven en omdat ik heel goed wist dat ik een ander scenario zou krijgen, heb ik er de voorkeur aan gegeven ze niet te lezen. Er zullen personages verdwijnen ... Nadat ik ze getekend heb zal ik ze lezen om ze te vergelijken.

Als de romans bewerkt zijn, veronderstel ik dat er een vervolg zal komen!
Ja, de serie blijft niet beperkt tot die zes romans.

Zal dat opnieuw een reeks van vijftien albums worden om het verhaal te kunnen begrijpen?
Nee, in de serie zijn er steeds twee samenhangende albums. Daarom hebben het eerste en het tweede deel een witte kaft, het derde en het vierde zullen een blauwe kaft krijgen.

Is het een bewuste **keuze om geen achtergrond op uw omslagen te zetten?**
Ja, op de omslag van het derde album staat trouwens wel een stukje decor. Het is een kwestie van effect. Een omslag moet een beetje dezelfde uitwerking hebben als een affiche. Jean zou zeggen: een goede omslag is een omslag zonder actie maar met een soort vraag, een klein mysterie dat je graag wil gaan oplossen door het album open te slaan.

Hoe bent u ertoe gekomen om met *Bob de Groot* **te gaan werken?**
Ik heb Bob toevallig leren kennen. We hadden een gemeenschappelijke vriendin. Hij schreef zijn scenario's in een motel. Ik heb hem daar opgezocht om hem mijn scenario's te laten zien. Ik wilde weten wat een professionele scenarist ervan vond. Ik wilde me van deugdelijke garanties voorzien voor ik naar een uitgever zou stappen. Tenslotte heeft hij me voorgesteld ze zelf te schrijven. Ik was opgetogen, want in het diepst van mijn hart was dit een beetje waarop ik had gehoopt.
Het plan van Bob was om een op zichzelf staand album te maken, één one-shot, geen

opgezet, onder andere Alex Noira.
Met **Gabrielle Borile**. Ik heb vijf pagina's getekend, maar geen enkele uitgever zag er iets in. In zo'n geval moet je daar niet hardnekkig mee doorgaan.

Wat hebt u op de Sint-Lucas Academie geleerd?
Daar heb ik leren tekenen. Ik kwam van het lyceum af en toen ben ik verder gegaan met een verkorte hogere beroepsopleiding, dat wil zeggen drie jaar striptekenen. Je krijgt de kans met alles kennis te maken: inkleuren, pasteltekenen, gouache, potlood ... Je krijgt de kans om met andere technieken te werken, maar ik heb me daarbij beperkt omdat ik strips wilde tekenen, ik heb datgene grondig gedaan waar ik later nut van zou hebben.

Met welke 'bekende' tekenaars hebt u in de schoolbanken gezeten?
Eigenlijk alleen **Marc Bruyninx** is op dit moment bekend. En ik ben samen met **Bruno Marchand** begonnen.

Hoe komt het dat zo weinig studenten beroeps zijn geworden?
Strips tekenen betekent ploeteren. Het grootste probleem is dat studenten er heel vaak genoegen mee nemen om voor een studio te werken. 's Avonds thuis werken ze niet meer. Je moet wel bedenken dat de plezierige kanten van het leven de grootste aantrekkingskracht hebben als je tussen de vijftien en achttien jaar bent, of nog ouder. De tijd waarin je net van school komt ... Op Sint-Lucas is dat het grootste gevaar; alleen degenen die echt geïnteresseerd zijn blijven over.

U bent zelden te zien bij feestelijke gebeurtenissen, is dat een bewuste **keuze?**
Wanneer je de hele dag aan een strip gewerkt hebt en je 's avonds je zinnen wat wilt verzetten, dan moet je niet naar een cocktailparty gaan om weer over strips te praten. Van de andere kant ga ik niet zo vaak naar evenementen om te signeren, alleen zo nu en dan eens om mijn lezers een plezier te doen.

Nog andere liefhebberijen dan de strip?
Ja, ik doe aan speleologie, ik heb veel aan windsurfen gedaan, maar ik heb daar even mee moeten stoppen, omdat ik geen tijd meer heb. Ik zeg altijd dat ik er over een paar jaar weer mee zal beginnen, als ik meer tijd heb. Want ik heb de illusie dat ik het dan minder druk zal hebben. (lacht)

Nog andere plannen?
Op dit moment niets concreets. Ik wil nog wel eens een op zichzelf staand verhaal tekenen, in de collectie Vrije Vlucht of ergens anders, met Jean van Hamme of een andere scenarist. En misschien een tweede serie, maar alleen wanneer ik een inkleurder(-ster) kan vinden die me bevalt.

Waar en hoe kunnen de lezers uw strips volgens u het beste lezen?
In een lekkere fauteuil of anders in bed om er zeker van te zijn dat ze niet gestoord worden. De eerste keer moet je het verhaal in een ruk uitlezen.

Zou u het leuk vinden als iemand iets uit uw werk zou overnemen?
Hetzelfde wat ik van anderen overgenomen heb, de beweging, een bepaalde stijl van vertellen in beelden.

Is er in uw laatste album iets waar u niet tevreden over bent?
De stijl! Dat is mijn voornaamste zorg.

Kunt u ons wat meer vertellen over het vierde deel dat binnenkort zal verschijnen?
In het derde deel wordt een complot gesmeed. Het vierde deel zal zich in New York afspelen, waar het verhaal rond deze valstrik die men voor Largo spant zijn climax bereikt. Ik kan er niet meer over vertellen. Wel is zeker dat hij er niet zonder kleerscheuren vanaf zal komen. Dat zal de afsluiting zijn van de financiële thematiek, men zal er veel meer in te weten komen over de Groep W. Dat geeft Largo de kans zijn gebouw in New York eens te verlaten en door de wereld te reizen. Ik weet dat hij daarna naar Venetië zal gaan. Jean heeft het scenario nog niet geschreven. Wel staat vast dat het een echt avontuur zal worden.

Bovenstaand interview werd eerder gepubliceerd in het Belgische fanzine Rêve-en-Bulles.

(Vertaling: Gerard Suurmeijer)

Bibliografie

1987 - Vrouwen en Steden (op scenario van Bob de Groot, Collectie Pilote 8, Dargaud)
1988 - Léo Tomasini 1: Divine justice (op scenario van Francis Delvaux, Collectie Charlie 26, Dargaud)
1988 - Vrouwen en Steden 2 (op scenario van Bob de Groot, Collectie Pilote 11, Dargaud)
1989 - Léo Tomasini 2: Komplot in Zaïre (op scenario van Francis Delvaux, Collectie Charlie 36, Dargaud)
1990 - Largo Winch 1: De erfgenaam (op scenario van Jean van Hamme, Dupuis)
1991 - Largo Winch 2: Groep W (op scenario van Jean van Hamme, Dupuis)
1992 - Largo Winch 3: O.O.B. (op scenario van Jean van Hamme, Dupuis)

Schets van Sara uit *Léo Tomasini, Divine justice*.

Bits & Pieces

Scenario

Laatst stond ik in een boekhandel. 's Ochtends vroeg. Stapt daar zomaar een nationale held binnen.
'Hallo Bits'.
'Hoi held,' groette ik terug 'wat doe jij hier?'
'Ik moet wat spulletjes voor een ingewikkeld scenario hebben. Wat voorbeelden zogezegd'.
'Ah, documentatie dus'.
Een striptekenaar. Een kanjer van een striptekenaar. Gehuld in zijn zwarte potlood-venters-regenjas. Ongeschoren. Met een blik in de ogen die nog niet aan ontwaken deed denken. Hij schuifelde verder.
Achter de kassa stond een Hollands welvaren in een keurig mantelpakje. Elders in de winkel vertoefde een netjes verpakte dame. Met parelketting om de nek.
Langzaam maar zeker zie ik de nationale held in de richting van de pretpakketten gaan. Hij pakt zo'n gesealed pakje Candy's en beweegt naar de kassa. Dit wordt spannend. Hoe gaat mantelpakje reageren zo vroeg op de ochtend? Ik voel het. En ik loer over de schappen mee. Voyeur Bits.
Terwijl het pretpakket met een doffe dreun naast haar kassa belandt, zie ik haar zenuwen toenemen. Opeens, als door een wesp geprikt, roept ze de standaard winkeliers-zin: 'Wenst u nog iets anders?'
Ja hoor, maandagochtend negen uur, tegen een klant met een pretpakket: 'Wenst u nog iets anders?'! Ik blijf er zowat in.
Onze held, getroffen door zoveel zelfbewustzijn van de plaatselijke middenstand, vervalt even in een stilzwijgen. Ondertussen is de parelketting in de heldenrug aangeschoven. Ze gluurt over zijn schouder. Haar bovenlip begint te trillen. Je ziet haar denken: 'Wat een viezerik.'
De held slaat met droge smoel terug: 'Heeft u ook de zangbundel van Johannes de Heer?'
Onzichtbaar voor onze held vervalt de roodaangelopen parelketting onmiddellijk in gebed. Mantelpakje daarentegen meldt wel iets. De bundel is helaas niet in voorraad. Bestellen duurt een week. En ik lig dubbel van het lachen achter het schap. Hier is een kunstenaar op zoek naar documentatie en achtergrondwerkjes aan het begin van een lange werkdag. Maar mantelpakje en parelteef zien hierin slechts een vieze, ongeschoren regenjas die van geen ophouden weet. Wat een drama. De humor ligt in de boekwinkel.
Onverstoorbaar heropent de held de aanval: 'Heeft u dan de verzamelde songteksten van de Zangeres Zonder Naam?' Ik ben rijp om te worden afgevoerd. Met welk een scenario is hij nu weer bezig? Het antwoord van mantelpakje is voorspelbaar. Zonder een voorraadlijst te raadplegen, roept ze dat die teksten niet in haar winkel aanwezig zijn.
'Nee,' denk ik 'een beetje zangbundel of songtekst hebben ze niet, maar wel pretpakketten.' En dan maar walgen van de lui die ze kopen. Hypocriet. En ja hoor. Onze held is de winkel nog niet uit of de pleuris breekt uit.
''t Is me toch wat', opent parelketting.
'Ja, zegt u dat wel', repliceert mantelpak.
'Zo'n 06-nummer is zeker te duur voor hem' luidt met kennis van zaken de voortzetting door parelketting. 'Die lui in zo'n lange regenjas schamen zich nergens voor. Dacht u nu echt dat hij Johannes de Heer wilde hebben? Kom nou!'
'Ik had hem dat dure boek anders zo verkocht', antwoordt mantelpak met terugkerend kassa-instinct.
Op dat moment stapte ik gewapend met twee hardcovers van Crepax en Manara het kassagebied in. De dames-discussie stopte abrupt.
'Wat een prachtig ingebonden boeken heeft u daar,' keutelde de parelketting betweterig 'ik ben dol op striptekenaars'.
'Ja, u moest eens weten hoe inspirerend deze boeken zijn' zei ik quasi nonchalant.
Als lezer koop je alles wat los en vast zit. Zonder nadenken. Maar als striptekenaar moet je wel wat voor je vak overhebben. Je gaat door een burgerlijke hel voor je scenario klaar is. Het is zwoegen. Zweten. Mantelpakken en parelkettingen trotseren. Wat een ellende. Heb ik nooit bij stilgestaan. Eén ding is zeker. Onze held durft nooit meer naar deze winkel.

Ben Bits

P.S. Om reden van privacy is de naam van de ware held niet genoemd. Let daarom goed op de binnenkort te verschijnen albums. Onder de goede inzenders verloot ik twee overbodige hardcovers.

KURTZMANS

HEY LOOK!

Toen ***Harvey Kurtzman*** *– de bedenker van Mad – vorig jaar overleed, noemde iemand hem in één van de vele eerbetonen die over de hele wereld in alle striptijdschriften verschenen, de* ***Orson Welles*** *van de strip. Daarmee werd bedoeld, dat hij net als de filmgenie Welles zijn meesterwerken aan het begin van zijn carrière maakte en daarna eigenlijk nooit meer iets van die kwaliteit wist te presteren. En hoewel de latere werken van Kurtzman lang niet zo zielig zijn als die van Welles, zit er een kern van waarheid in. De oorlogstrips die hij in de jaren '50 maakte, zijn door niemand geëvenaard. En de gekte die Mad in de eerste jaren had was uniek. En als we nog verder terug gaan, helemaal naar het begin van Kurtzman's carrière als striptekenaar, was er* Hey Look! Hey Look! *is een serie van meer dan 150 één-pagina-grappen, rondom twee figuurtjes die als een soort* ***Abbot & Costello*** *op een papieren toneel flauwe grappen uitwisselen. Maar als je van flauwe grappen houdt en als je van de swingende losse tekenstijl van Kurtzman houdt, dan is het smullen, smullen, smullen. De grappen verschenen eind jaren '40 in de bladen van uitgeverij Timely (die later zijn naam veranderde in Marvel). Eindredacteur* **Stan Lee** *gebruikte ze voornamelijk als vuller voor de meisjesbladen. Waar ze dus volkomen niet op hun plaats waren, maar Stan Lee moest er nu eenmaal zelf erg om lachen, dus hij bleef ze bestellen. Kurtzman ging steeds vrijer tekenen, bouwde grap voor grap een absurd universum op, waarin mensen op het plafond konden zitten, bretels zo strak kunnen zijn dat je niet meer met je voeten op de grond kunt komen en iemand die iets te lang doorgaat met het schuurpapier een hele boot weg kan schuren. Dat alles in een stijl die de essentie van cartoontekenen lijkt te zijn.*
In 1992 gaf Kitchen Sink Press alle afleveringen uit in een handige paperback op comicformaat met vijftig pagina's extra's uit dezelfde periode, zoals de avonturen van de onhandige cowboy Potshot Pete. *Omdat niemand dat heerlijke boekje in het Nederlands wil uitgeven, omdat Kurtzman van ons is heengegaan en omdat we een aantal grappen konden vinden, die allemaal uw opvatting van wat een strip is en mag zijn kunnen doorbreken, publiceert Stripschrift in de komende periode tien keer* Hey Look!

Ger Apeldoorn

MARC LEGENDRE

Het zijn moeilijke tijden. Kon je vroeger als opvoeder met een gerust hart je onschuldig zoon- of dochtertje een Standaard-album in de handen stoppen omdat Sidonia en Jerom het tere zieltje wel zouden vertellen wat netjes en geoorloofd was, sinds de komst van een stekelkoppig manneke met een iets te grote broek, kan je daar ook niet meer zo zeker van zijn. De 'shit'-uitroepen en 'tongdraaiinkskes' (tongzoenen) zijn niet van de lucht en er worden zelfs 'nummertjes' op het strand gemaakt.
En wie heeft dat allemaal op zijn kerfstok? Marc Legendre. **'Neen, neen' beweert de bescheiden tekenaar die zichzelf door zijn pseudoniem** Ikke, **tegen zijn natuur in, nogal op de voorgrond plaatst. 'Ik kan niet anders. Ik ben het slachtoffer van Biebel. Hij is de meester en ik ben de slaaf.'**

Op tien minuten treinen vanaf Antwerpen Centraal Station ligt het stadje Mortsel waar Marc Legendre sinds een aantal jaren zijn lusthof heeft gevonden. Een prachtig huis, weggestopt achter 'groen' in een rustige omgeving en net niet te ver van de bewoonde Antwerpse wereld. Navraag leert ons echter dat het niet zijn eigen huis is, maar dat hij het huurt. Zijn echte 'huis' blijkt enige tienduizenden kilometers verderop te liggen. In Gran Canaria wel te verstaan. 'Daar ligt mijn zeilboot,' aldus de *Biebel*-tekenaar. 'We hebben helemaal geen eigen woning. Al mijn geld zit in die boot die nu op Gran Canaria ligt aangemeerd. Eigenlijk zou ik zeiler van beroep willen zijn. Een reis om de wereld maken lijkt me fantastisch.'
Die droom moet over een paar jaar werkelijkheid worden want dan hijst Marc met zijn vriendin de zeilen. Hoogste tijd dus om de globetrotter aan zijn jasje te trekken voor een interview. Want voor je het weet, is ie al vertrokken op één van zijn Biebeltochten …

door
PATRICK BREMMERS

Gebrek aan stijl

Marc Legendre werd acht jaar geleden door Dupuis uit de hoofdredactie van Kuifje geplukt om voor Robbedoes een aantal lege pagina's in te vullen. 'Er was een aantal witte bladzijden in Robbedoes en ze boden me toen honderd gulden voor een plaat. Ik vond dat wel plezierig, want daardoor kon ik mijn vriendin een keer per maand mee uit eten nemen. Zo ontstond Biebel. Strips maken was mijn hobby.
De reacties op de eerste Biebels waren nogal overdreven. Bij Robbedoes zeiden ze dat ze

sinds de komst van *Guust Flater* niet meer zoveel post hadden gehad. Zo werd er een link gelegd tussen Biebel en Guust. Maar ik vond dat ongepast omdat ik zelfs niet in de schaduw van **Franquin** zou kunnen staan.
Ik kon toch helemaal niet tekenen! Ik tekende nog slechter dan de Egyptenaren, want ik wist niets van perspectief. In de eerste albums zie je dat ook meteen. Biebel is daar heel statisch. Lezertjes vragen me weleens waarom Biebel geen haar heeft. Waarom? Ik kon geen haren tekenen! Waarom heeft hij geen broekspijpen? Normaal gesproken zou hij toch beentjes moeten hebben? Maar ik wist helemaal niet hoe je die moest tekenen! Ik deed eigenlijk maar gewoon wat. Niet kunnen tekenen, dàt was mijn stijl. Inmiddels heb ik het hier en daar wat kunnen verbeteren door veel van **Walt Disney** af te kijken, maar ik moet nog steeds veel leren.'
Inmiddels zijn er al twintig Biebels van de Standaard-persen gerold en publiceert Legendre in 24 regionale kranten verspreid over Vlaanderen en Nederland. Ook schrijft hij het scenario voor *Sam*, de strip die door **Jan Bosschaert** wordt getekend.

'NFL (USA) vroeg of we Biebel in combinatie met football zagen. Of we daar eens enkele voorstellen rond konden maken. Ze waren op zoek naar een soort Snoopy-figuurtje en ze hadden via via Biebel onder ogen gekregen. We maakten een dure presentatie, maar toen bleek dat we alle rechten zouden verliezen ... De hele zaak is nog steeds niet 'afgezegd', maar echt onderhandeld wordt er ook niet meer.'

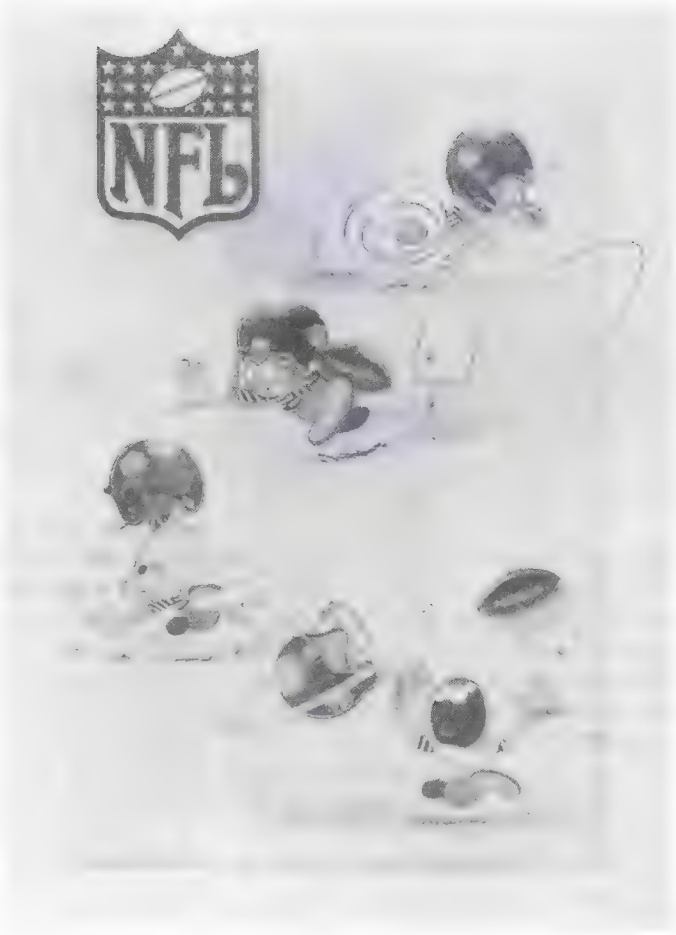

Voorstudie van ijscokarretje dat als decor moest worden gebruikt in een Biebel-verhaal.

Fenomeen

Biebel **werd in het begin aangekondigd als een nieuw** fenomeen**. Ook de eerste titels van de reeks verwijzen naar zo'n soort benadering:** De Biebelstory**,** De Biebeltochten**,** De Biebelsporten**,** De Biebelfeesten **en** De Biebelromances**. Inmiddels hebben de laatste albums wat meer neutrale titels:** Parels voor de zwijnen**,** Mafkees**,** Dinges**,** Om te stelen **en** Slapmans**. Heeft die titelverandering bewust plaatsgevonden omdat Biebel uiteindelijk toch niet zo uniek blijkt te zijn?**
Marc Legendre: Ho, ik heb nooit gedacht dat Biebel een fenomeen was! Anderen zeiden dat. Die riepen dat ze zoiets nog nooit hadden gezien in Vlaanderen. Maar dat is ook niet zo moeilijk want dit land is niet groter dan een straat of zes ... Ik vind fenomeen een te groot woord. Men noemde het zo omdat het iets nieuws was. Maar natuurlijk gaat het 'fenomenale' ervan af.
Voor die titels hebben we nooit bewust gekozen. Ik ben gewoon niet zo goed in het bedenken ervan. Dus toen het eerste verhaal een naam moest krijgen, zei ik: 'Noem het maar *De Biebelstory*', want het is zijn verhaal. Er is ook een album dat *Euh?* heet (Deel 8. PB). Ik had iemand van Standaard aan de telefoon en die vroeg hoe het nieuwe album moest gaan heten. Ik wist zo snel niets te bedenken en zei daarom 'Euh?'. 'Beetje rare titel' zeiden ze toen en vanuit dat plagerijtje werden later op dezelfde manier de meest vreemde titels gekozen.

Slachtoffer

Striptekenaars komen er in jouw strips nogal bekaaid **vanaf. Net alsof je neerkijkt op je werk. In deel 19 zit Biebel een stripje te tekenen en zegt dan tegen Reggie dat het niets voorstelt: Je hoeft alleen maar een hoop fantasie te hebben, dom kunnen bazelen en arrogant te zijn. Is dat zo?**
Ja, haha, dat is zo. Want als ik sommige collega's ontmoet die een heel kunstmatige houding hebben aangenomen, denk ik: 'dat zijn niet mijn mensen'. Tussen die mensen voel ik me niet thuis, want ik heb ze niets te vertellen. Dan hangt er op de één of andere receptie een sfeertje van 'Ik vind jouw laatste album ongelofelijk goed. Hoe vind jij het mijne?' en vice versa. Daarentegen zijn er een heleboel mensen buiten de stripwereld die nog steeds neerkijken op dit werk. Die denken dat je alleen maar wat thuis zit, een borrel drinkt, plaatjes draait en van echt werken nooit gehoord hebt. Dus ook Biebel kijkt er op die manier tegenaan.
Eén van de redenen waarom Biebel ook commentaar levert op het vak striptekenen is, dat ik me vaak slachtoffer voel van mijn eigen strips. Ik ben namelijk niet in staat *zelf* Biebel dingen te laten doen. Dat klinkt heel belachelijk, want ik teken het toch zelf. Maar dat is eigenlijk niet waar. Ik merk dat iedere

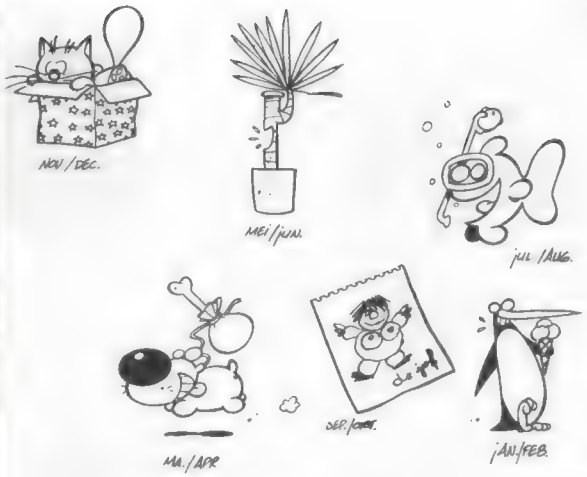

dag weer. Biebel laat mij tekenen. Het is voor mij iedere dag weer een verrassing te zien in welke situatie hij nu weer terecht komt. Ik ben 's ochtends altijd benieuwd wat ik die avond ga lezen. Ik ga alleen maar zitten tekenen en dan komt er ineens zo'n Biebeltje aangewandeld in een straat of zo. En dat is heel raar, het is net alsof ik een balloon te lezen krijg en die dan maar op papier zet. Het is echt niet zo dat ik denk: 'Hier loopt Biebel, het is een zonnige dag, voor zijn voeten ligt een steen en daar gaat ie nu over vallen.' Zo doe ik dat niet. In ieder geval niet met Biebel. Het ontstaat gewoon vanzelf. Ik maak nooit vooraf een scenario. Sterker nog, ik begin gewoon links bovenaan met tekenen en zie dan wel waar hij rechts onderaan de pagina terecht komt. Ik zet hem ook nooit vooraf in schets. Er wordt zelfs niet gegumd. Waarom zou ik twaalf verschillende armstanden moeten tekenen om daarna in het net de juiste arm op papier te inkten?

Om te perfectioneren?

Natuurlijk moet ik af en toe pagina's weggooien. Laatst heb ik nog zes pagina's de vuilnisbak ingegooid omdat ik ontevreden was over het verhaal. Maar voor Biebel is dat helemaal geen ramp. Die leent zich gemakkelijk tot prutsen. Lezers hebben dat een stijl genoemd, maar het was gewoon onkunde. Mijn onkunde wordt tot stijl verheven, haha! Zit ik te werken aan een verhaal, heb ik bij wijze van uitzondering een prachtige titel bedacht – *De Biebelsporten* – roept Biebel na drie pagina's ineens: 'En nu heb ik geen zin meer. Ik ben dat sporten beu.' Het verhaal neemt daardoor ineens een heel andere wending. En wat blijkt? De lezers roepen: 'Dàt is de stijl van Ikke, dat vinden we tof!' Maar mijn bedoeling was het niet. Ik ben niet thuis achter mijn tekentafel gaan zitten met de gedachte iets roldoorbrekends te gaan maken. Echt niet. Ik kon gewoon niet anders. Het is onmogelijk een compleet verhaal te maken met iemand als Biebel in de hoofdrol. Ik ben het slachtoffer van Biebel. Hij is de meester en ik ben de slaaf. In de strip komt dat trouwens ook een paar keer aan bod.

Maar vind je dat prettig?

Neu.

Dus ben je eigenlijk een 'verschrikkelijk zielige' tekenaar?

Ik ben een verschrikkelijk zielige tekenaar. Haha. Soms heb ik een prachtig scenario in mijn hoofd en denk ik 'Ik zal die Biebel eens mores leren'. Maar dan gaat opeens de telefoon of gebeurt er iets op televisie, waardoor het verhaal een totaal andere wending neemt. Het album waar ik met het grootste plezier op terug kijk is *Het avontuurlijke avontuur* (deel 10. PB). Dat is vooraf totaal niet uitgedacht en ter plekke geïmproviseerd. De reacties waren heel verschillend. Sommige lezers zeiden dat het niet meer te volgen was omdat Biebel het ene moment in de achtertuin staat en even later in de Sahara rondloopt. Maar Biebel is nu eenmaal zo. Het is een chaotische strip. Je zou 'm misschien het beste kunnen vergelijken met Monty Python's *And now for something completely different*. Op een bepaald moment zie je **John Cleese** op een legerbasis achter een tafel zitten en dan komt er iemand anders en ontstaat er een heftige discussie. Midden in die woordenvloed verschijnt er weer iemand anders op het toneel die de boel aan de kant veegt en zegt: 'Jullie zitten hier nu lang genoeg, we moeten nu naar de grap met de papegaai!' Dan lig ik naast mijn stoel van het lachen. Het is toch doodzonde dat je midden in een fantastische scène stopt.

In een eerder interview, voor ZozoLala 28 (1986), zeg je dat bij Standaard kwantiteit **geldt in plaats van** kwaliteit**. Kan je dan toch je eigen gang gaan?**

Die uitspraak is een beetje uit zijn verband gerukt. Bij Biebel heb ik daar helemaal geen last van. Ik heb een contract met Standaard Uitgeverij waarin staat dat ze mij niet kunnen opleggen hoeveel albums ik per jaar moet maken. Overigens is er sinds de komst van **Dirk Willemse** (directeur strips) bij Standaard beleidsmatig nogal wat veranderd. Maar ik heb zelf nooit last gehad van opgelegde hoeveelheden. Ik zet mijn eigen zin door. Biebel loopt nu al acht jaar en ik heb twintig albums op de markt gebracht. Sommige mensen vinden dat veel, want 'van Kuifje zijn ook maar 25 albums verschenen'. Ik zou, onder druk van Standaard, veel te commercieel bezig zijn. Dat is niet waar. Ik teken nu eenmaal veel. het is eerder zo dat Standaard mij moet afremmen omdat ik anders te veel aflever. Dat is één van de redenen waarom ik scenario's ben gaan maken voor andere tekenaars. Ik kan mijn hoofd nu eenmaal niet 'stil zetten'. Als ik in de tram naar huis zit, *moet* ik onderweg verhaaltjes bedenken. Misschien dat jij die 's avonds aan je vrienden vertelt, maar ik moet ze op papier zetten. Daarom raken mijn scenario's ook nooit uitgeput. Ik heb met Biebel het geluk dat ik kan putten uit het dagelijks leven. Welnu, dat raakt nooit uitgeput. Er gebeuren per dag honderd-en-een dingen.

Scenario en uiteindelijke strip van *Cactus*. De streep zet Jef er door als hij de gag in het net heeft overgenomen.

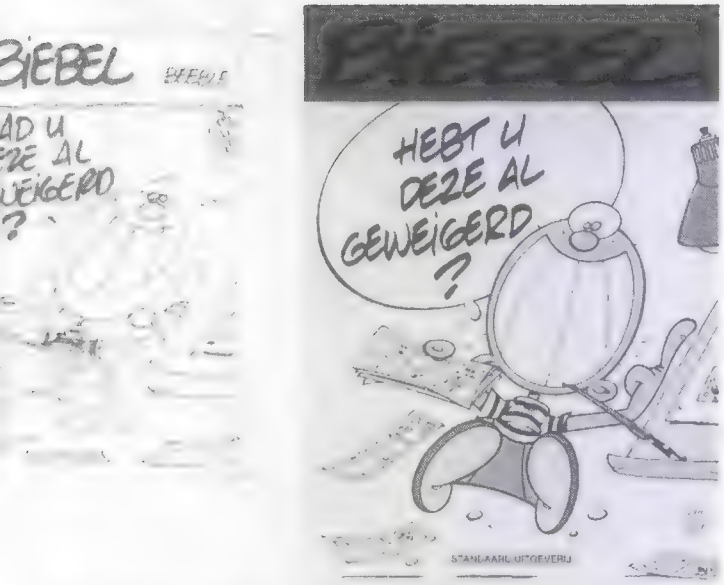

BELACHELIJK!
WAT HEB JE AAN ZO'N UURROOSTER, ALS ZO'N TREIN TOCH NOOIT OP TIJD IS ?!
STEL JE VOOR, DAT TREINEN WEL OP TIJD ZOUDEN ZIJN, BIEBEL
WAT HADDEN WE DAN AAN EEN WACHTLOKAAL ?

Links, Biebel-verjaardagskalender en afgekeurde tekening voor deze kalender. De juftekening zou mensen kunnen schokken ...

***Boven*, Voorstudie en uiteindelijke versie Biebel-syndication-folder.**

***Rechts*, Biebel-scenario (krabbel in trein om niet te vergeten).**

Met andere woorden: Biebel is gewoon autobiografisch?
Ja.

Dus is er ook een echte Boezie?
Ja, maar dat is dan ook de enige bestaande persoon. De rest van de cast is een samenraapsel van een aantal eigenschappen van een aantal mensen. Reggie bestaat niet echt. Maar ik ken bij voorbeeld wèl drie jongens die ieder een stukje van het karakter van Reggie hebben. Het is ook niet zo dat ik alleen Biebel ben. Ik ben evenveel Biebel als Reggie. Ik vind Biebel een afschuwelijk kliertje en een wijsneus. Ik zou echt niet graag Biebel zijn. Dan liever Reggie, want die heeft nog af en toe een liefje!

Waar is Freddy de Yucca gebleven? In deel 19 staat ie nog heel even in het slaapkamerraam van Biebel, maar actief doet hij niet meer mee.
Hij is er nog wel maar ik zit met een probleem. Freddy maakte altijd woordspelingen. Sinds Biebel echter in het Frans, Italiaans en Engels ging lopen, kon ik hem niet meer gebruiken omdat de woordgrapjes meestal niet te vertalen waren. Dat is een nadeel van internationaal publiceren. Er is nu al een aantal dingen die ik voor de Nederlandse markt niet kan doen. In *De Biebelfeesten* (deel 5. PB) komt een aantal feestdagen voor die jullie, bleek achteraf, helemaal niet vieren. Dus heb ik Biebel op dat punt moeten aanpassen. Dat is natuurlijk wel jammer, want daardoor dreigt Biebel zijn Vlaamse/Antwerpse karakter te verliezen. Maar anderzijds wordt hij universeler!

Plumo

In hetzelfde album maak je ook een sneer richting het Vlaamse opinieweekblad Humo: **'Plumo – wat gisteren interessant was'.**
Humo is een soort bijbel in Vlaanderen. In dit land hebben tal van bladen hun eigen helden die niets verkeerd kunnen doen en (vaak onterecht) opgehemeld blijven worden. Van een aantal mensen vindt iedereen dat ze prachtige dingen doen, terwijl anderen nooit iets goeds kunnen uitrichten. Gewoon omdat Humo dat schrijft. Overal hoor je dezelfde mening en als je daarvan afwijkt zit je in het rechtse kamp of ben je een platte commerciële VTM-kijker. Men is niet kritisch genoeg in dàt kamp. Het is toch helemaal niet erg om zo nu en dan eens toe te geven dat je iets verkeerd hebt gedaan? Humo doet alleen geloven dat er bepaalde artiesten en intellectuelen zijn die nooit iets verkeerd doen. Die zijn gewoon constant geniaal. Als die 's morgens op de wc zitten, kakken ze

Lees verder op pagina 32

Loustal

De Nederlandse lezer kent Loustal **vooral uit de twee albums die hij samen met tekstschrijver** Paringaux **voor uitgeverij Casterman maakte:** *Woestijnkoorts* **(1985) en** *Besame Mucho* **(1987). Wie is Paringaux eigenlijk en waarom werkte Loustal voor** *De gebroeders Adamov* **(1991) samen met de Amerikaanse auteur** Jerome Charyn**? We vroegen het aan de tekenaar.**

De straat is de wereld

Jacques de Loustal: Ik heb in totaal vier boeken met **Paringaux** gemaakt, twee bij Casterman en twee bundels korte verhalen bij Les humanoïdes associés, waarin we de grafische mogelijkheden van het stripverhaal uitprobeerden en het verband tussen tekst en beeld onderzochten. De overstap van Humanoïdes naar Casterman was voor ons de overgang van kort verhaal naar roman. Paringaux is journalist, een voormalig redacteur van *Rock et Folk* en *L'echo des savannes*. Tegenwoordig werkt hij voor de televisie. Ik vind het prettig om niet met een beroepsscenarist, maar met een schrijver te werken. Nadeel is wel dat Paringaux soms lange tijd niet kan schrijven en last heeft van een 'writer's block', zoals onlangs gebeurde. Het boek waaraan we nu werken lag daardoor een half jaar stil, in de periode tussen het storyboard en de definitieve tekst. En ik heb echt die uiteindelijke tekst nodig om met tekenen te kunnen beginnen. Ik ben met **Fromental** (*Mémoires avec dames*) en **Jerome Charyn** gaan werken, omdat Paringaux iemand is die telkens aan iets nieuws wil beginnen. Hij raakte bij allerlei projecten betrokken en kon gewoon niet meer schrijven. Hij zat vast.

door
PIETER VAN OUDHEUSDEN
en
HANS POLS

U sprak over een storyboard. Hoe verloopt de samenwerking **met** *Paringaux*?
We zetten het verhaal in grote lijnen op. Daarna verdelen we het in hoofdstukken, delen en pagina's. Ten slotte kijken we hoeveel beelden we per pagina nodig hebben. Niet te veel, want we hebben grote tekeningen nodig om een atmosfeer op te roepen. Op grond van die verdeling maken we een storyboard: een compleet boek in het klein. Die versie is nog niet definitief. Er kan nog van alles gebeuren als ik nieuwe documentatie vind of als de uiteindelijke tekst me op nieuwe ideeën brengt. Het is vergelijkbaar met een partij tennis. Het verhaal gaat heen en weer, maar ik heb de eindverantwoordelijkheid.

Werkte u met *Charyn* **op een zelfde manier?**
Nee. Met hem heb ik eerst gesproken over het onderwerp van het boek en de zaken die daarbij kwamen kijken. Op grond van die gesprekken leverde hij een volledig scenario met de tekst en aanwijzingen voor elke pagina en elke tekening. Ik moest dus zelf voor een storyboard zorgen en heb een hoop dingen veranderd. Het scenario was niet erg visueel: Charyn is een romanschrijver en denkt niet in beelden. Ik moest hem regelmatig bellen en vragen om aanvullingen. In veel scènes gebeurde visueel te weinig.

Het verhaal doet denken aan een uitgesponnen kort verhaal. De intriges en de

personages zijn tamelijk eenduidig.
Ja, maar zo'n eenvoudig verhaal vind ik juist prettig. Charyns boeken zijn erg gecompliceerd. Ik houd ervan, maar soms raak ik erin verdwaald. Ik wilde een verhaal maken dat in Charyns wereld speelde maar niet al te ingewikkeld was. Wat mij bevalt is het beeld dat hij van New York oproept, de gangs, de keizer van een straat en de reacties van zijn omgeving: mensen voor wie de wereld niet groter is dan die ene straat.

Charyns boeken hebben iets droomachtigs, surrealistisch. Het is altijd alsof er een waas **hangt tussen de lezer en de handeling in zijn romans.**
Ja, ze hebben iets heel mistigs. Bij zijn manier van schrijven spelen beelden een belangrijke rol, maar het zijn mentale beelden. Dat levert problemen op wanneer ik ze moet omzetten in werkelijke beelden.

De bolhoeden die de gebroeders Adamov dragen, versterken de surrealistische indruk.
Ja, maar ze zijn niet zo bedoeld. Eenvoudige mensen zoals zij droegen werkelijk zulke hoeden. Het is een realistisch element. Charyn beschouwt ze dan ook niet als karikaturen, hoewel ze Max en Maurice heten en genoemd zijn naar stripfiguren van **Wilhelm Busch**: *Max und Moritz*, een heel Duitse strip die ik zelf niet kende. Charyn houdt van strips. Zijn wortels liggen in Europa en dat maakt deel uit van zijn culturele bagage.

De bolhoeden waren ook een manier om het Hollywoodcliché **van de gangster te omzeilen.**
Charyn en ik wilden met een ander oog naar de 'série noire' kijken. Qua sfeer is er veel overeenkomst met *Once upon a time in America* van **Serge Leone**, een spectaculaire film die net als ons verhaal meer is dan een gangsterverhaal. Pas nadat ik het boek had voltooid, ben ik naar New York gegaan om Charyn te ontmoeten. Ik ben er vrij vaak geweest – voor het eerst in 1978 – en ik ben echt van de stad gaan houden. Iedereen behandelt je met respect. Het was fantastisch om met Charyn door New York te wandelen. Hij weet alles, vertelt volop verhalen. We zijn naar de wijk gelopen waar ons verhaal zich afspeelt, die tegenwoordig een Puertoricaanse buurt is. De film van Leone speelt overigens aan de andere kant van de stad, in Brooklyn.

Uit De gebroeders Adamov **spreekt een sterk gevoel van angst en beklemming, wat ook in de afsnede van de tekeningen doorwerkt. Het heeft een claustrofobische sfeer.**
Precies. Het idee van één straat die meteen de hele wereld is, sprak mij aan. Het is allemaal erg donker, er zijn maar enkele plekken waar de blauwe lucht te zien is. Soms gaan de mensen op het dak zitten om met elkaar te praten. Het is een nachtelijke leven, een soort aquarium. De donkere atmosfeer van het boek stelde me in staat de karakters goed weer te geven. Het boek heeft een paar sterke scènes waar ik erg op gesteld ben, zoals het gevecht aan de haven, het huwelijksaanzoek en de vreselijke huwelijksnacht die het meisje doormaakt – scènes die ik psychologisch sterk vind. Het is net als bij films: ook bij minder goede films zijn er altijd een paar scènes die ik niet vergeet ... Ik denk dat er in *De gebroeders Adamov* minder van mijzelf zit dan in vorige albums. Aan de andere kant was het makkelijker om te maken: veel dialogen, eenvoudige tekeningen. Ik hou ervan om allerlei verschillende verhalen te maken en het was leuk om een strip over New York te maken, geschreven door een Amerikaan.

Bent u tevreden **over het boek?**
Charyn was erg tevreden, maar zelf beleef ik het meeste genoegen aan de boeken waarover ik als tekenaar de volledige controle heb, zoals mijn bundels illustraties en reisschetsen. Maar dat zijn gewoon schetsen, tekeningen waar niemand mij om heeft gevraagd, momentopnames om een sfeer vast te leggen. Er zijn in al mijn boeken dingen die ik nog steeds goed vind, zoals bepaalde verhalen uit *Cliché's d'Amour* en *New York Miami*. Andere kan ik niet meer lezen. In *Woestijn-*

***De gebroeders Adamov*, de straat, de huwelijksnacht, gevecht aan de haven.**

Boven en onder, Uit het nieuwe boek, *Un jeune homme romantique*, op tekst van Paringaux.

koorts staan tekeningen die ik achteraf niet fraai vind, maar ik hou nog steeds echt van het verhaal ... Het nieuwe boek waaraan ik met Paringaux werk, wordt een zelfde soort album als de beide vorige. Een duister, cynisch liefdesverhaal dat zich afspeelt aan de Rivièra in de jaren vijftig. We hebben die tijd gekozen omdat mensen toen net even anders reageerden dan tegenwoordig. Het wordt een verhaal over een gigolo en over prinsen en prinsessen, tegen de achtergrond van een operakoninkrijkje, zoiets als Monaco. Nee, het wordt geen parodie zoals *Woestijnkoorts*, maar een tamelijk pittig verhaal over menselijke relaties en diepe liefdesgevoelens. In kleur, ik denk altijd in termen van licht en heb kleur nodig om me beter uit te drukken.

Edmond Baudoin **zei tegen ons dat hij om precies dezelfde reden juist** zwart/wit **gebruikt. Ook uw meest recente boek, een geïllustreerde editie van** Sur la lumière froide **van** *Pierre MacOrlan*, **hebt u in zwart/wit gemaakt, of beter gezegd in grijstinten.**

Ik kan misschien beter zeggen dat ik niet in kleur, maar in licht en schaduw denk. In *Sur la lumière froid*, waarin vier verhalen over de haven, zeelui, bordelen en cafés staan, werk ik met zwart en wit op dezelfde manier als in mijn kleurenboeken. Ik hoefde geen bepaalde momenten uit het verhaal te tekenen, maar de beelden ontstonden uit de tekst, waar ze soms zelfs sterk van afweken. Het is een boek dat ik met veel plezier heb gemaakt.

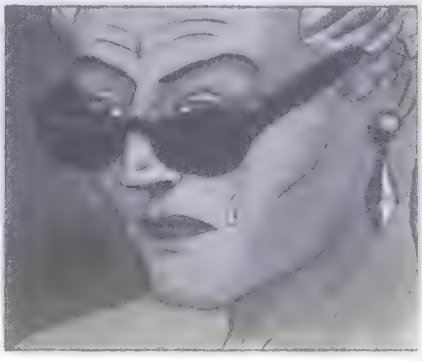

HET AFRIKA
WUYTS
SCO
JEMPI WE

'Nee, ik vertel je niet waarom ik koos voor een schorpioen-tatoeage op de schouder van Steve, al is daar de titel van de reeks *Scorpio* **van afgeleid. De schorpioen is één van de dieren waar de Masai, een stam uit Afrika, veel bewondering en respect voor hebben. Dat is eigenlijk een van de clous van het verhaal. Later, als er wat meer albums op de markt zijn, zul je dat zelf beter begrijpen,' knipoogt** Robert Wuyts.

GEVOEL VAN N YAACK

RPIO

or

ENHUYZEN

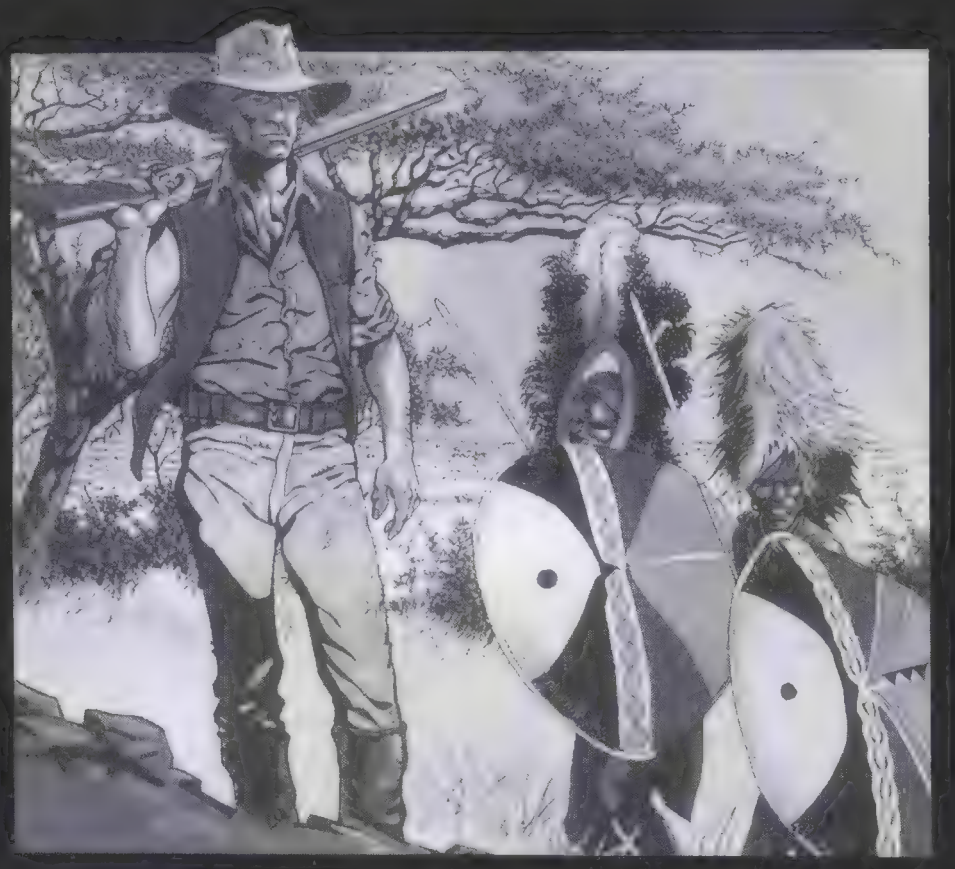

Samen met **Yaack**, oftewel Jacques Bakker, werkt hij aan de nieuwe reeks **Scorpio** – een strip die zich in Afrika afspeelt – die door Standaard wordt uitgegeven. De schorpioen op de arm van Steve, de hoofdpersoon, zorgt ervoor dat hij door de Masai wordt geaccepteerd. Om de parallel door te trekken: zoekt Robert Wuyts, na jaren zwoegen als loontekenaar van onder andere *Bessy*, op zijn veertigste ook niet naar zulke erkenning? Naar waardigheid? En die komt er nooit zonder vrijheid: de onvoorwaardelijke erkenning van het 'er-zijn'. En Wuyts mag zijn zoals hij is. Hij wordt geaccepteerd en krijgt de ruimte.

Natuurvolkeren

Ruimte en natuur zijn twee thema's die herhaaldelijk opduiken in Wuyts' verhalen over Afrika. Geboren in Rwanda werd Wuyts opgevoed door de Witte Zusters, die hem lieten kennismaken met strips uit België van onder meer **Hergé** en **Vandersteen**. Robert werd op z'n zevende geadopteerd door een Turnhouts pleeggezin.

Wuyts is altijd al geboeid geweest door natuurvolkeren als de indianen, de negerstammen of de aboriginals. 'Ik houd van hun eenvoud en hun eenheid met de natuur. Ze volgen het ritme van de seizoenen. De Masai zijn bij voorbeeld een prachtig volk. Ik heb ooit een boek over kunst van **Serge Desouter** geïllustreerd. Hij kent de Masai door en door. Van zijn teksten heb ik veel opgestoken.

De Masai hebben een zekere beleefdheidsnorm verwerkt in hun opvoeding. Er heerst een groot wederzijds respect tussen ouders en kinderen. Het is een minuscule samenleving waar iedereen elkaar kent. In zo'n gemeenschap kun je altijd op iemand terugvallen. Er vinden ook zeer weinig misdaden plaats. Gebeurt dat toch, dan worden de zaken uitgepraat en krijgt de betrokkene een zware boete. Die wordt in vee uitbetaald.

Westerlingen hangen meer aan luxe en geld. Zo'n hang is enkel terug te vinden bij de Afrikanen in de bovenlaag van de samenleving. Een Afrikaan kent meer waarde toe aan optimisme; weet te leven van de ene dag op de andere. Pluk de dag is zijn credo. Dat heeft ook nadelen. Het ontbreekt de Afrikaan aan een zekere zakelijke instelling, die de westerling juist wel heeft.'

Via via

Robert Wuyts doorliep de tekenacademie in Turnhout en volgde tekenlessen aan de academie van Berchem. Aan het S.I.S.A., het Stedelijk Instituut voor Sierkunsten Antwerpen, kreeg hij een grafische opleiding. Daarna verdiepte Wuyts zich aan de Antwerpse academie in de schilderkunst. Via oud-leraar **Piet Vandenbroeck** en vriend **Eric de Rop** kwam hij in contact met **Willy Vandersteen**. Het verhaal gaat dat Wuyts op een zeker moment een tekening aan 'Mijnheer' Vandersteen liet zien. Deze zou zo aangenaam verrast zijn geweest, dat Robert een baan in zijn studio kreeg aangeboden als medewerker van de *Bessy*-reeks. Later tekende hij ook strips voor Kuifje en Robbedoes. Met Scorpio is Wuyts dus teruggekeerd naar de oude stal.

'Eigenlijk kwam ik via **Frank Sels** in aanraking met de studio. Hij tekende er de westernverhalen. Voor mij lag een Afrikastrip voor de hand. Ik dacht er al langer over. Eerder werkte ik reeds aan een proefschrift over het Masaivolk. Nadien kwam het kunstboek van Desouter en dat gaf me een extra stimulans definitief de *Scorpio*-reeks op te zetten. Voor het scenariowerk zocht ik

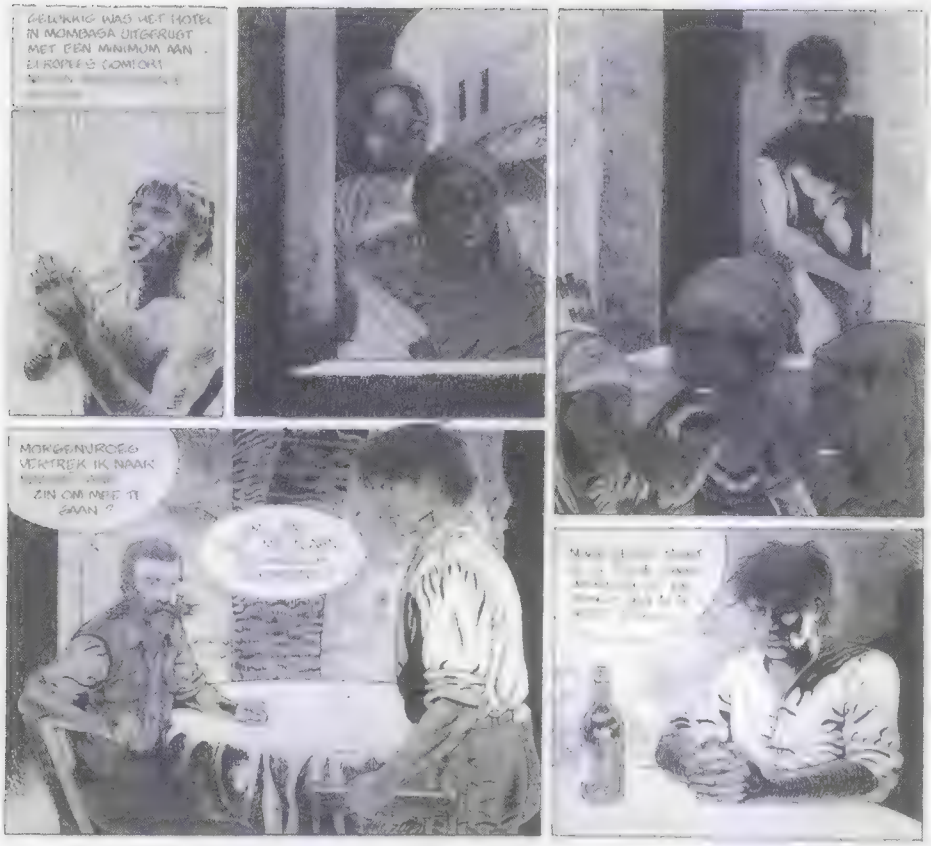
GELUKKIG WAS HET HOTEL IN MOMBASA UITGERUST MET EEN MINIMUM AAN EUROPEES COMFORT
MORGENOCHTEND VERTREK IK NAAR ZIN OM MEE TE GAAN ?

een gelijkgezinde met een even grote belangstelling voor natuurvolkeren. Uiteindelijk ben ik bij Yaack terechtgekomen.'

Yaack

Ook **Yaack** is een vroegere *Bessy*-medewerker. Hij heeft zich in de loop der tijd gespecialiseerd in het schrijven van stripverhalen. 'Het kan toeval zijn, maar ik woonde boven de befaamde kunstschilder **Boudry**. Naast schilderen kon die man ademloos vertellen. Wellicht heb ik door hem de smaak te pakken gekregen om verhalen te schrijven. Zijn zoon Pol gaf tekenles aan de academie van Berchem. Eén van zijn leerlingen was Robert Wuyts. En alsof het niet genoeg was, maakte Willy Vandersteen mij wegwijs in de geheimen van het schrijven van scenario's. Ik werkte aan *Jerom*, later belandde ik in de Bessy-studio's, waar ik Robert leerde kennen.'

Yaack zoekt naar scenariotechnische oplossingen voor de ideeën van Wuyts. 'Op deze manier komen wij tot een vloeiend verhaal. Eerst en vooral is er het probleem van de personages. Ik werk aan de karakters van de spelers. Ik ben dol op tegenstellingen. Liefde tegenover haat bij voorbeeld geeft reliëf aan het verhaal. Daarnaast houden wij bij het uitwerken van de avonturen rekening met de Afrikaanse seizoenen. Zo moeten we bij bepaalde situaties in ons achterhoofd houden dat in het droogseizoen de rivierbeddingen leeg staan, terwijl er anders wild water doorstroomt.'

Scorpio is gebaseerd op het waargebeurde verhaal van een jager uit de negentiende eeuw. In zijn dorp houdt hij er een turbulent liefdesleven op na. De pastoor klaagt hierover bij zijn vader, een hereboer, en de jager slaat op de vlucht. Yaack vertelt dat hij samen met Wuyts het verhaal heeft aangepast en bijgestuurd. Volgens hem gaat het om een serieus thema, waarbij ook wat humoristische momenten worden ingebouwd.

Authenticiteit

Het eerste deel van Scorpio heet *De gekkenlijn*. Het is 1953 als de oude Schot Steve McEwan zijn levensverhaal vertelt aan de Masaikrijgers met wie hij bevriend is. McEwan begint zijn verhaal in 1896, het jaar waarin hij zijn grote jeugdliefde Moira in Schotland moet achterlaten. Steve vertrekt naar Kenya om op de ranch van zijn brutale neef Brian Kelly te gaan werken. Verderop in het verhaal raakt Steve betrokken bij de aanleg van een treinverbinding, ook wel de gekkenlijn genoemd.

'Geen fictie dus, maar het aangepaste verhaal van de jager uit de vorige eeuw', zegt Yaack. 'Overigens, die zogenaamde gekkenlijn bestond echt. Het was de treinverbinding Mombasa - Victoriameer, die vooral voor troepentransport werd gebruikt. Bij gebrek aan degelijke zwarte vaklui om deze lijn aan te leggen ronselden de Britse autoriteiten Indiërs. Het was een verbinding vol gevaren, vele Indiërs vonden er de dood.

Ook ging het gerucht dat in het Tsavogebied mensetende leeuwen rondzwierven. Dit zou te maken hebben met premiejagers die daar lijken deponeerden en de begrafenispremies incasseerden. De leeuwen zouden die doden hebben gevonden en op die manier menseneters zijn geworden.'

Yaack laat Steve zijn verhaal in flashbackstijl presenteren. Geen gemakkelijke instap voor een nieuwe stripreeks. 'Steve hanteert direct de ik-vorm. Dat roept meteen een betrokkenheid op. Het flashbackelement gebruiken we om het verhaal in 1953 te laten beginnen, een tijd die dichter bij ons ligt. Zo krijgt de lezer een beter beeld van de negentiende eeuw.'

Bij Vandersteen gevierden de goeden steevast op het einde van het verhaal, terwijl de slechterikken het loodje legden. In zijn strips was hij ook een bepleiter van recht-

vaardigheid en andere educatieve waarden. In *Scorpio* neemt Steve het op voor een zwarte slaaf. Een typisch Vandersteentrekje?
'Nee hoor,' lachen beiden, 'in één van de volgende verhalen komt een nieuwe hoofdfiguur op de proppen. Dat wordt een oplichter, helemaal geen rechtschapen man dus. En wij zijn er zeker van dat die een zekere sympathie zal opwekken bij de lezers, want hij is echt leep. Vandersteen, zeg je? Volgens ons worden tegenwoordig alle oplichters sympathiek gevonden.'

Afrika

De inkleuring van *De gekkenlijn* is zeer typisch. Het kleurenpatroon bestaat voor een groot deel uit geel, oker en rood. Ze zorgen voor de juiste sfeer in de strip. De lezer komt meteen in het verhaal.
'Ik gebruik aquarel en werk met ecoline', deelt Wuyts mee. 'Geel en oker zijn typisch Afrikaanse kleuren. Geel is daarenboven de kleur van de hoop en het optimisme. Eigen-

lijk verbaast het me dat ik in die kleurtinten schilder, want zelf ben ik niet zo'n zonnig type. Ik ben eerder een pessimist. Zo zie ik de situatie in Afrika somber in. Kijk naar de economische situatie aldaar: de buitenlandse schulden zijn onoverkomelijk hoog. En politiek gezien is het continent onstabiel: overal burgeroorlogen, vluchtelingen en hongersnoden. Afrika is niet meer te redden, vrees ik.'
Vandaar dat de strip in Afrika eerder als een soort 'tv-trottoir' fungeert. Autochtone tekenaars als **Masiono**, **Fifi Makuna**, **Thembo** en **Makonga** leveren in hun tekeningen kritiek op de trage evolutie. Of ze nemen religieuze thema's tot onderwerp, waarmee ze aansluiten bij de oudste traditie in Afrika. In Europa verschijnen nu en dan strips die zich in Afrika afspelen. Behalve *Scorpio* kan gedacht worden aan losstaande verhalen als *Missié Vandisandi* (**Hermann**, Dupuis) of *Zimbabwe* (**Erika Raven**, eigen beheer) en aan een serie als *Zoeloeland* van **Ramaïoli** en **Durand** (Blitz/Oranje).
'Bij een vergelijking met de *Zoeloeland*-reeks komt naar voren dat deze auteurs een meer zakelijke benadering van de feiten geven', antwoord Yaack. 'Ze hebben het dagboek van een officier gevolgd en zeer correct weergegeven. Het is een historische strip. Wij hebben daarentegen ook gewerkt aan de hand van een dagboek, maar we hebben dat geïnterpreteerd. Voor mij was zo'n dagboek nuttig om de sfeer te proeven. Ook heb ik uren geluisterd naar de fantastische verhalen die Robert heeft verteld.'

Wordt vervolgd

In oktober verschijnt het tweede album: *Begin van de schoonheid*. Wuyts licht toe dat dit slaat op Nakuton Selkon bij Naïrobi, de koude streek. 'Steve is bij de Masai gaan wonen. Hij werd na een moeizame zoektocht achterhaald door een oudere jager Basil McCloud, die hem redt uit een kolkende rivier. Op dat ogenblik bevalt Moira in Schotland van een dochtertje. Dat zij zwanger is, is reeds in het eerste album naar voren gekomen. In *Begin van de schoonheid* breekt bij de Masaistam, waar Steve verblijft, een pokkenepidemie uit. De groep wordt gedwongen noordwaarts te trekken, dwars door vijandelijke linies. Er ontstaat ook een idylle tussen Steve en een Masaivrouw. En we kunnen al verklappen dat Steve, ook al bereikt de brief van Moira hem nooit, te weten komt dat hij een dochter heeft in Schotland. Hij zal haar zelfs halen. Hoe, dat blijft nog geheim. Ook denken we er aan om Moïra eventueel te laten trouwen met een rijke Amerikaan. Die kan haar dan meenemen op één van zijn safari's en de rest kan de lezer zelf invullen ...'
Zowel Robert Wuyts als Yaack hebben Bessy al geruime tijd vaarwel gezegd. Voor Yaack is ook het *Erik of het kleine insektenboek*-project afgerond. Het was een dure reeks waarbij vooral het eerste album goed scoorde.
'Dat had alles te maken met de rechten die moesten worden betaald aan de familie **Bomans**', verklaart Yaack. 'Het verhaal voldeed perfect. Het bewijs daarvoor ligt in de bibliotheek van Turnhout, waar twintig albums werden aangekocht. Heel wat docenten Nederlands grijpen er op terug. Van het eerste nummer gingen 25.000 stuks de deur uit, van het laatste toch nog 14.000 exemplaren. Er is echter een opening gecreëerd om eventueel later de draad weer op te pakken. Op dit moment werk ik met **Yurg** aan *Slimmeke Slim*. We hebben een album gepland. Verder heb ik voor het dagblad Het Volk een 60-tal platen af van een verhaal over het Chinese meisje Yee-Li.'
Wuyts besteedt momenteel hoofdzakelijk zijn tijd aan *Scorpio*.
'Inderdaad. Wel neem ik bij tijd en wijle een illustratieve opdracht aan. Maar als je een goede strip op de markt wilt brengen, heb je daar een full-time job aan. Vooral het documenteren is tijdrovend. Alle landschappen zijn immers authentiek, de Masai in mijn strip leven echt. Ik neem ze over van dia's omdat ik zelf nooit de kans heb gekregen terug te keren naar Afrika. Het budget van een striptekenaar op mijn niveau laat dat nog niet toe. Ik weet niet of er nog familieleden leven in Rwanda. Mijn pleegouders hebben naar mijn roots gezocht, maar de ambassade was niet erg coöperatief. Toch is deze Afrikastrip geen therapie. Het een passie, waarin ik me echt kan uitleven.'

Scorpio 1: De gekkenlijn

Wuyts & Yaack
Standaard 1993
ISBN 90-02-16456-4
Prijs f7,95 / Bfr.145
(48 pagina's, kleur, s.k.)

De jonge Schot Steve McEwan is zijn leven niet meer zeker als hij betrapt wordt bij het schieten van wild en het vrijen met de dochter van ene McNichol. Er rest hem niets anders dan het land uit te vluchten en zijn heil te zoeken in Oost-Afrika alwaar zijn neef een ranch bezit. Deze neef blijkt bij nadere beschouwing een echte ploert te zijn die zijn zwarte personeel mishandelt. Als de maat eenmaal vol is voor Steve raakt hij betrokken bij de bouw van de gekkenlijn, een spoorlijn die op last van de Britse regering wordt aangelegd om de bronnen van de Nijl te verdedigen. Er zijn echter nogal wat moeilijkheden rond de bouw. De lijn voert namelijk door het Tsavogebied, een plek die voor zwarten vervloekt is. Als dan ook nog eens vele, door de Britten aangevoerde Indische arbeiders op gruwelijke wijze worden vermoord breekt de hel los.
Scorpio is een nieuwe veelbelovende avonturenreeks van uitgeverij Standaard die zich nu eens niet op bekend terrein afspeelt, maar in donker Afrika. Een originele keuze van auteurs **Jacques Bakker** (Yaack, die we kennen van een andere Standaardreeks, *Erik*) en **Robert Wuyts**. Het is vooral de laatste die met dit album indruk maakt. Zijn tekenstijl is fris en helder en doet in de verte denken aan **Servais** en **Hermann**. De pagina's zien er open en toegankelijk uit en nodigen uit om te lezen. Naarmate het album vordert lijkt het echter alsof Wuyts sneller moest werken en maken sommige tekeningen een gehaaste indruk. Toch is het een fraai album, ook al zijn sommige overgangen in het verhaal niet naadloos. Als beide auteurs zich verder kunnen ontwikkelen zullen ze in de toekomst gegarandeerd albums van hoge kwaliteit afleveren.

MN

***

E E N O N T M O E T

MARC BRUY

door
HANS POLS

Marc Bruyninx **is een vriendelijke man van 34 jaar. Wat aarzelend en onzeker geeft hij antwoord op mijn vragen over Max, het jongetje dat de hoofdrol speelt in** *De regendroom* **en het zojuist verschenen** *Oosters blauw*. **Dit zijn de eerste twee delen van een, naar de jongen genoemde, serie die bij uitgeverij Glénat verschijnt.** *Max* **is een reeks die zich nog moet ontwikkelen, en het is deze ontwikkeling die Marc Bruyninx op dit moment tot diep nadenken stemt.**

Je debuteerde in 1989 bij Glénat met L'adieu au roi.

Marc Bruyninx: *L'adieu au roi* is een roman van **Pierre Schloendorfer**, een vrij bekende maker van films en romans. Ik wilde na mijn studie stripverhalen maken, maar kon geen geschikt scenario vinden. Ik las in die tijd *L'adieu au roi* en vond dit een goed verhaal. Daarop ben ik naar Schloendorfer gegaan en vroeg hem toestemming om er een stripversie van te maken. Die kreeg ik.

De regendroom **– het eerste deel van de serie Max en Bruyninx' tweede stripboek – werd door critici en lezers positief ontvangen. Het is het verhaal van een jongen die naar zijn grootvader in Australië reist om op diens ranch te werken. Het is een periode van langdurige droogte, het vee komt om van honger en dorst en de boerenbedrijven verkeren op de rand van de ondergang. Max komt via een medewerker van zijn opa in contact met de aboriginals, de oorspronkelijke bewoners van Australië. Hij wordt ingewijd in hun mystieke dromen; één van deze dromen is de regendroom. De aboriginals kunnen Max' opa helpen, maar in ruil voor deze hulp willen zij hun land terug.**

De regendroom is mijn eerste eigen verhaal. Ik had aanvankelijk het idee een verhaal te maken over een opgroeiende jongen in Duitsland. Dit werd me afgeraden. Uiteindelijk is Max een Duitse jongen geworden wiens eerste avontuur zich in Australië afspeelt.

Max is in Duitsland geboren. Hij is echter opgegroeid in een Zwitsers weeshuis. Het lijkt nu nog ingewikkeld, maar in de volgende boeken wordt alles duidelijk. Ik heb zes delen gepland en naarmate de reeks vordert wordt duidelijk waarom Max is opgegroeid in Zwitserland en waarom hij naar 'down under' is gegaan.

Er zijn maar weinig stripverhalen die zich afspelen in Australië. *Lambil* **tekende een aantal jaren** Sandy en Hoppy **en recent verscheen een deel in de serie** De Javamens **van** *Gabrion* **dat zich in dit land afspeelt. Waarom heb je eigenlijk Australië uitgekozen als setting voor** De regendroom**?**

Australië is in het stripverhaal min of meer onontgonnen terrein. Dit zag ik als een uitdaging. Daarbij ben ik al van jongs af aan geïnteresseerd in verre landen en hun oorspronkelijke bewoners en culturen. De aboriginals vallen hier ook onder. Ik vind het boek van Schloendorfer zo goed, omdat hij op een boeiende wijze vertelt over de stammen in Borneo.

N G M E T

NINX

In ieder deel van de serie Max zal een bepaald land centraal staan. Het is gedeeltelijk een reisverhaal met telkens andere landschappen, mensen, geuren, kleuren, kleding ...

Een belangrijk aspect van De regendroom **is de natuurgodsdienst van de aboriginals. Geloof je zelf ook in hun magie, hun toverij?**
Ik zou er graag in geloven. Hun religieuze beleving spreekt mij meer aan dan onze godsdienst. Ik heb een sterkere band met de aarde dan met God. De natuur is evenwicht, orde, schoonheid, een perfect model, maar de mens heeft daarin chaos gebracht. Hij denkt dat de aarde zijn eigendom is. De aarde kan evenwel zonder ons; het tegenovergestelde kan niet!

Dit geloof **in de krachten van de natuur bestaat niet meer in onze cultuur.**
Nee, dat is jammer. Het had misschien beter kunnen zijn.

Was voorafgaand aan het maken van De regendroom **veel onderzoek nodig?**
Ja, het verhaal handelt over een ingewikkeld onderwerp. De religieuze beleving van de aboriginals is heel anders dan de onze, dus heb ik me behoorlijk moeten inlezen. Dit vele lezen leverde weer nieuwe ideeën op. Ik kwam op dingen die ik nog niet had bedacht.

Kan De regendroom **als een ecologisch verhaal worden omschreven?**
Ja, het zou me plezier doen als mensen het album zo opvatten.

Ben je betrokken **bij de milieubeweging?**
Niet officieel, maar diep in mijn hart zeer zeker.

Wordt het thema milieu-ecologie **verder uitgewerkt in de volgende albums?**
Nee, ik kan me voorstellen dat het voor mijn lezers nog niet duidelijk is welke kant ik met deze serie op wil. In De regendroom worden de personages voorgesteld. Hoewel het verhaal natuurlijk al in dit album van start gaat, begint Max pas in het tweede boek te reizen en probeert hij naar Duitsland terug te keren. Dat gaat niet zonder problemen en Max moet in verschillende landen zijn reis onderbreken.
Een 'ecologische' serie wordt het echter niet. Ik heb meer een verhaal willen schrijven over ontmoetingen met bijzondere mensen, waarbij ik overigens het milieu niet als decor beschouw. In *Oosters blauw* is de oceaan bijvoorbeeld een van de hoofdrolspelers. Het is de oceaan die de mens zijn voorwaarden dicteert.

Waarover gaat Oosters blauw?
Oosters blauw is gebaseerd op de verhalen uit 1000-en-1-nacht. Max en zijn grootvader zijn op weg naar Duitsland. Onderweg valt Max overboord; hij wordt door parelvissers uit het water gered. Max blijft ongeveer een jaar bij hen aan boord en deelt het leven en de zorgen van de vissers. Hij leest de bemanning van de vissersboot elke avond voor uit 1000-en-1-nacht. Voorts maakt Max een reis naar Jemen, alwaar hij moeilijkheden krijgt met de emir.

Is Max **een serie over een jongen die volwassen wordt?**
Ja, dat is mijn oorspronkelijk uitgangspunt. In ieder boek wil ik steeds een jaar verder gaan. Max wordt telkens een jaar ouder, terwijl hij dichter bij het eindpunt van zijn reis komt: Duitsland.
Ik heb problemen gekend om Max te tekenen, omdat het een jongen is. Jongens tekenen vind ik moeilijk. In *De regendroom* valt te zien dat Max er soms uitziet als een jongen van tien en verderop als iemand van vijftien. In *Oosters blauw* is het me beter afgegaan, maar ik ben er achter gekomen dat het niet veel uitmaakt of Max tien of vijftien is. Hij is slechts een jongen, geen superheld. Max is te beschouwen als een neutraal personage, hij staat afzijdig van de wereld. Hij heeft geen familie, geen thuis, geen banden. Max blijft eenvoudigweg zijn plan trekken als hem iets overkomt.
Daarom is het in de eerste twee albums niet van belang om exact aan te geven in welke tijd het verhaal zich afspeelt. Pas als Max dichter in de buurt van Duitsland komt en ouder wordt, zullen historische gebeurtenissen een duidelijker rol spelen.

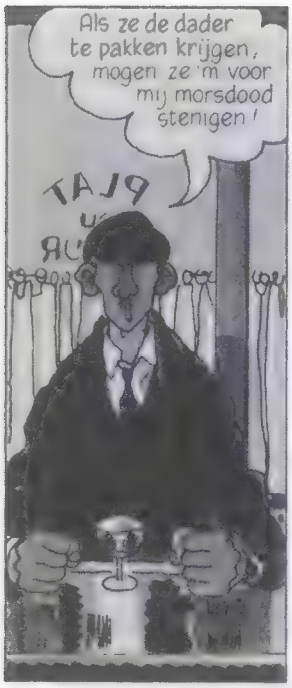

WARE PASSIE ONTBREEKT IN

Dodelijke Spelletjes

door
NOËL UMMELS

Meestal als we spreken van een stripmaker, die op routine zijn verplichte nummertje opvoert, denken we al gauw aan bij voorbeeld een krantestripmaker, die onder de druk van de deadline zijn zoveelste hapsnapwerkje aflevert. Of eenvoudig aan een fantasiearme eendagsvlieg, die voortborduurt op dat ene kleine bedenkseltje van jaren terug, het hergebruikt en hergebruikt. Maar ook goede auteurs vliegen soms op de automatische piloot en dan kan er desalniettemin sprake zijn van een kwaliteitsprodukt. Dat nu bewijst Jacques Tardi.

In zijn nieuwste boek *Dodelijke spelletjes*, naar een roman van **Geo-Charles Veran**, schetst hij het leven in de banlieue, de voorsteden. Daar is Tardi helemaal niet zo dol op, erkent hij in een interview, maar grafisch vindt hij ze wel degelijk interessant. 'Ze hebben iets ondefinieerbaars, zowel in uiterlijk als in sfeer; ze vormen de overgang tussen het platteland en de stad. Ze zijn nergens mee te vergelijken, ze zijn als het ware terloops ontstaan; er is aan geknutseld, er zijn dingen aan toegevoegd, er zijn restanten van tuinen, een loods hier en daar. Het zijn dorpen die zijn ingehaald door de grote stad. Dat is de banlieue, met al die kleine eigen woninkjes. Die hebben mensen zelf gebouwd, met tuintjes die steeds kleiner worden en plaatsmaken voor supermarkten. Van dat ondefinieerbare gebied gaat een speciale, droeve bekoring uit,' vindt Tardi.

Le Troncy heet het plaatsje waarop Tardi zijn oog heeft laten vallen. Tijd van handelen is de jaren '50. De krotten, de ellende, de hypocriete en reactionaire figuren, de uitzichtloosheid zijn in een simpele, maar efficiënte stijl door Tardi typerend als we van hem gewend zijn in beeld gebracht. De morsige inkleuring doet de rest. 'De tekenstijl,' vertelt Tardi in het interview, 'is veranderd, doordat ik intussen *Reis naar het einde van de nacht*, *Dood op afbetaling* en *Kanonnevoer* heb geïllustreerd. *Reis* bevatte toch al gauw zo'n 500 tekeningen. Het was een ander soort werk, die illustraties hadden een andere functie. Ze moesten als het even kon een emotie opwekken. Dat aspect vind je logischerwijs terug in *Dodelijke spelletjes*.'

Vier vreselijk verveelde puberknapen hebben vanwege haar geld en haar sieraden een oud vrouwtje om zeep geholpen. Althans, dat denken ze. Het blijkt, dat er een spel gespeeld wordt, waarin de jongens figureren als pionnen van enkele doorgewinterde criminelen. Het is even treurig als onvermijdelijk om te zien hoe de bedorven, maar naïeve jeugd het voornaamste slachtoffer wordt van het ware uitschot.

Maar boven deze 'simpele' werkelijkheid zweeft het noodlot: hoe armer de mens, hoe onrechtvaardiger het leven. De bende van vier is vooral het slachtoffer van haar leefmilieu. Ze groeit op in volstrekte armoede en is gedoemd in volstrekte armoede haar leven te slijten. Ook de buit zal de jongens geen uitweg bieden. Daarom wordt hij hun symbolisch vrijwel onmiddellijk afgenomen door de sterkere krachten, die er in het spel zijn. Als bendeleider Cat zijn vriendje Stekel zijn toch nauwelijks hoog opgeschroefde toekomstverwachtingen schetst: 'Op een dag zul jij bij de kruidenier werken, net als je zus, ik zal met haar trouwen en in de fabriek werken, pa slaat me niet meer en het leven zal mooi zijn ...', proef je dan ook dat hij tegen beter weten in de ander alleen maar probeert op te vrolijken.

Mooie rollen zijn er voor Cat, de leider van het viertal, die van kwaad naar erger gaat en voor diens vader, een gefrustreerde inspecteur van politie en corrupte zuipschuit, die alleen maar met geweld zijn gelijk kan halen bij zijn zoon en zijn arrestanten. Prachtig is de omslag, die in de man plaatsvindt, als hij er ten langen leste achterkomt, dat Cat zich op het verkeerde pad heeft begeven. Eindelijk schenkt hij hem de vaderlijke zorg die hem toekomt en hij neemt alle schuld voor het mislukken van de jongen op zich. Maar het is al te laat.

Alle ingrediënten van de policier zijn in dit verhaal aanwezig: moord, corruptie, drank, drugs en vooral veel armoe. Het kent ook veel aardige wendingen en een ietwat verrassende ontknoping. Dat alles maakt het beslist een goed verhaal. Maar toch blijf je als lezer met een onbevredigd gevoel zitten. Hèt thema: het letterlijk verloren gaan van de jeugd, een ijzersterk dramatisch gegeven, wordt met te weinig overtuigingskracht en emotie uitgespeeld. Het cli-

ché van de gemiste kans hier niet van stal halen, zou een gemiste kans zijn.
Het kan Jacques Tardi aangerekend worden, dat hij dit verhaal met te weinig verbeelding en te veel haast heeft afgewerkt. Hij heeft al zijn routine aangesproken om weliswaar het zoveelste kwaliteitsprodukt aan zijn oeuvre en het fonds van topuitgeverij Casterman toe te voegen, maar hij doet zijn publiek tekort door nooit echt tot op de bodem van zijn kunnen te gaan. **Jacques Tardi** heeft ongetwijfeld met een te geringe hoeveelheid liefde aan *Dodelijke spelletjes* gewerkt, zoals de inspecteur in het geven van liefde aan zijn zoon tekortschoot. Zo kan het gebeuren, dat het hart van de lezer ook nauwelijks sneller gaat kloppen door dit boek. Misschien, zo begin je zo langzamerhand te vermoeden, is het verstrippen van reeds bestaande verhalen zelfs een teken van Tardi's gemakzucht.

Dodelijke spelletjes
Tardi
Casterman 1993
ISBN 90-303-8464-6
Prijs f49,90 / Bfr.945
(240 pagina's, kleur, s.k.)
***

Boven, een troosteloos portret van de Banlieu.

***Links*, De zuipschuit van een inspecteur 'ondervraagt' een verdachte.**

***Rechts*, Het verloren gaan van de jeugd is zwak uitgewerkt.**

AGENDA

t/m 5 augustus
8e Nederlands Cartoonfestival, Muziekcentrum Frits Philips, Winkelcentrum Heuvel Galerie, Eindhoven.

t/m 8 augustus
8e Stripfestival van Koksijde, Koksijde, België.

t/m 14 augustus
Expositie 'Tekeningen van John Prop', Lambiek, Kerkstraat 78, Amsterdam.

t/m 28 augustus
Expositie 'Alice in Rotterdam' over Alice in Wonderland in onder andere strips en cartoons, Gemeentebibliotheek Rotterdam, Hoogstraat 110, Rotterdam.

t/m 31 augustus
Expositie 'De woelige wereld van Jan Sanders', Nederlands Scheepvaartmuseum, Kattenburgerplein 1, 1018 KK Amsterdam.

t/m 10 oktober
Expositie 'Dwars door de hemel' over luchtvaart en strips, Belgisch Centrum van het Beeldverhaal, Zandstraat 20, Brussel, België.

t/m 31 oktober
Expositie 'De Flintstones', Speelgoed- en Blikmuseum, Deventer.

7 t/m 16 augustus
Milky Way Stripfestival, Middelkerke, België.

26 augustus t/m 1 september
Filmprogramma rond Tex Avery, Nederlands Filmmuseum, Vondelpark 3, Amsterdam.

4 en 5 september
8e Brabants Stripspektakel, Valkencourt Sportcentrum, Pastoor Heerkensdreef 15, Valkenswaard.

12 oktober t/m 5 december
Expositie 'Tekenaars uit Quebec', Belgisch Centrum van het Beeldverhaal, Zandstraat 20, Brussel, België.

15 t/m 17 oktober
De Stripdagen, Turfschip, Breda.

23 en 24 oktober
11e Fête de la BD Audincourt, Audincourt, Frankrijk.

11 en 12 december
Stripgidsdagen, De Warande, Turnhout, België.

Vertel eens iets over uw

Een bezoek aan een zielkundige is geen dagelijks gebeuren. Velen van ons kennen de psychiaters en psychologen, a- en andere -gogen alleen maar uit de media. En niet eens zozeer uit de serieuze media, maar nog meer uit strips en films, waarin de vreemdste personages rondlopen. De psychokundige is vaak gezegend met een baardje, een wat kalend voorhoofd en een Duits accent. Hij kleedt zich verzorgd, maar excentriek. Zijn spreekkamer is tot de nok toe gevuld met boeken, de bewijzen van zijn kennis. Ons beeld van de psychokundige is kortom vaker een clichébeeld dan een beeld dat uit directe waarnemingen is gevormd.

door
HANS POLS

Over de verbeelding van de psychokundige, de manier waarop psychokundigen voorkomen in cartoons en stripverhalen, schreef **Jaap van Ginneken** een boekje. Ik gebruik net als Van Ginneken de term psychokundige omdat hij zich in zijn boekje niet beperkt tot de meest bespotte zielkundige, de psychiater, maar ook andere disciplines aan bod laat komen. De tekenaar van cartoons immers gooit psychiater, psycho-analyticus, psycholoog, criminoloog, etholoog, seksuoloog, pedagoog enzovoort vrolijk op één grote hoop.

Geschiedenis

De cartoon kreeg voor het eerst grote verspreiding in de jaren '30 en '40 van de vorige eeuw toen de eerste humoristische en satirische tijdschriften verschenen, zoals Punch en de Lustige Blätter. Vanaf die allereerste jaren moesten ook artsen het ontgelden wanneer scherpe pennen en penselen aan het werk gezet werden door satirici. Lange tijd gingen grappen over artsen voornamelijk over hun honorarium. Het is, als we de cartoonisten moeten geloven, vooral de dokter die er bij een behandeling beter van wordt.

In de loop van de 20e eeuw kwam psychotherapie meer in de belangstelling te staan, en dus verschenen er ook cartoons over in bij voorbeeld The New Yorker. Vanaf dat moment ging de psychokundige een eigen leven leiden in de visuele humor. Van Ginneken beperkt zich in zijn boek tot strips en cartoons, maar we vinden het clichébeeld van de psychokundige natuurlijk ook terug in films en televisieseries.

Het boek

De verbeelding van de psychokundige bestaat uit elf hoofdstukken, waarvan alleen de laatste twee gaan over de psychokundige in het stripverhaal. In de overige hoofdstukken beschrijft Jaap van Ginneken telkens aan de hand van een thema een aantal cartoons, waarbij hij ook iets vertelt over de bespotte groep wetenschappers.

In hoofdstuk 1 zijn dat de ethologen. De bestudering van het gedrag van dieren, de wraak van proefkonijnen en andere voor experimenten gebruikte beestjes op mensen zijn regelmatig terugkerende onderwerpen in cartoons, bij voorbeeld die van **Gary Larson**, zelf een etholoog en één met gevoel voor humor, onder andere ten aanzien van zijn eigen vak. Na de dieren zijn in hoofdstuk 2 kinderen aan de beurt en wordt de pedagogiek onderwerp van spot. In hoofdstuk 3 worden psychologische testen behandeld, zoals de bekende IQ-test. Over werk en over de arbeids- en organisatiewetenschap die zich met dit verschijnsel bezighoudt gaat hoofdstuk 4. Hoofdstuk 5 gaat over opinie-onderzoek en hierna komen respectievelijk seksuologie, de psycho-analyse (symbool bij uitstek voor alle psychologische en psychiatrische activiteit, aldus Van Ginneken), de psychiatrie en de criminologie aan bod.

Ik sta bij deze hoofdstukken verder niet stil. Van de voorgaande hoofdstukken keren elementen weer terug in de twee hoofdstukken die voor de stripliefhebber het meest interessant zijn over respectievelijk de psychokundige in de *Bommel*strips en in de Belgische strip.

Bommel en Poes

In de verhalen die **Marten Toonder** maakte over Heer Bommel en Tom Poes behandelde hij een groot aantal psychokundige thema's. Van Ginneken noemt onder meer: paranoia (*De Argwaners*), conformisme (*De Schoonschijners*), hypochondrie (*Het Stenenbeen-probleem*) en relatieve deprivatie (*De Blijdschappers*), onderwerpen uit de psychiatrie die in genoemde verhalen zijn terug te vinden. Massapsychologie, charismatisch leiderschap en thema's uit het werk van **Jung** komen eveneens aan de orde in Heer Bommels universum. Voor een deel worden de menswetenschappen vertegenwoordigd door meer algemeen wetenschappelijk ingestelde personages in Toonders werk, zoals Prlwytzkofsky, Joachim Sickbock en Kwetal de Breinbaas, een meer mystieke benadering van de menselijke geest wordt vertegenwoordigd door Hocus Pas.

Het scherpst zou Toonder de psychokundigen aan de kaak stellen vanaf de jaren '50, als Zielknijper ten tonele verschijnt. Zielknijper ontstond in een tijd dat in Nederland de zachte sector opkwam. Zielknijpers titel is vaag, maar duidelijk is dat hij een deel van de Nederlandse bevolking vertegenwoordigde dat, geschoold op sociale academies of aan de sociale faculteiten van universiteiten, brood zag in het verzorgen van het zieleheil van de medemens. Zielknijper is voorzitter van de voogdijraad en de ontsporingsraad, voordat hij vanaf het verhaal *De Grauwe Razer* (over een ontspoorde jongere die agressief gedrag vertoont en inzet wordt van een discussie tussen Zielknijper en Prlwytzkofsky) gekleed gaat in een witte doktersjas als hoofd van een neuro-pedagogische kliniek.

In de jaren '60 en '70 volgt Toonder de actualiteit op de voet en meermalen snijdt hij in zijn verhalen maatschappelijk/psychologische vraagstukken aan zoals de autoritaire persoonlijkheid (*De Maanblaffers*) en de anti-autoritaire opvoeding (*De Vreselijke Krakken*). In *Het losgetrilde inzicht* speelt hij in op de toen opkomende kritiek van patiënten op de psychiatrische praktijk in inrichtingen. Iets van die inrich-

jeugd

tingspraktijken is ook terug te vinden in *De tik van Joost*, een balloonstrip die in Donald Duck verscheen.
Alhoewel Toonder zich in zijn verhalen bedient van karikaturen en stereotiepen bij het ontwerpen van zijn personages neemt hij de geestwetenschappen serieus. Hij heeft zich altijd geïnteresseerd voor de menselijke geest maar beziet de wetenschap die zich hiermee bezighoudt met de voor zijn werk zo kenmerkende combinatie van ernst en ironie.

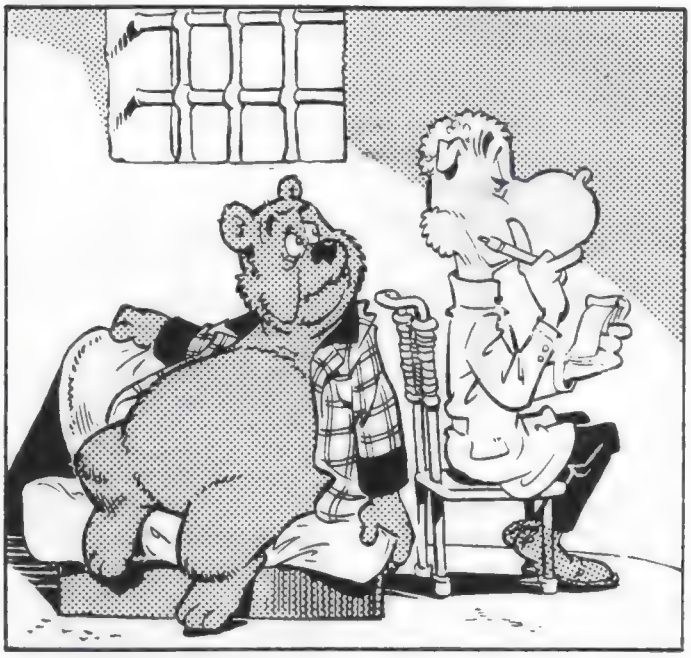

De illustraties bij dit artikel zijn opgenomen in het besproken boek. Naast Toonder, Hergé, Swarte en Cork, omvat dit ondermeer werk van Peter van Straaten, Opland, Wibo, Kamagurka, Yrrah en Morris.

Belgen

Anders ligt dat in de Belgische strips, waarop Van Ginneken in hoofdstuk 11 ingaat. Deze verhalen waren allereerst bedoeld voor jonge lezers. Gekte is een regelmatig terugkerend thema in deze verhalen en gekken worden altijd op dezelfde karikaturale wijze uitgebeeld. De manier waarop tekenaars - ook nu nog - gekken uitbeelden is terug te voeren op de *Kuifje*-verhalen uit de jaren '30 en '40. We mogen gerust aannemen dat **Hergé**'s uitbeelding van gekken en gekkenhuizen in *Kuifje in Amerika*, *De sigaren van de farao* en *De zeven kristallen bollen* latere generaties striptekenaars heeft beïnvloed. Mensen die gek zijn worden in deze verhalen op een aantal manieren afgebeeld. Jaap van Ginneken onderscheidt drie groepen van gedrag. Allereerst zijn er regressieverschijnselen: mensen gaan dieren nabootsen of kinderspelletjes doen of mannen gaan zich als vrouwen gedragen. Ten tweede zijn er mensen die zich inbeelden een ander te zijn zoals bij voorbeeld Napoleon. Ten derde noemt hij agressief gedrag. Gekken worden in de verhalen van Hergé liefst zo snel mogelijk gearresteerd en in een inrichting opgesloten.

„Maar, Dr. Pavlov, enveloppen dichtplakken kan hij dan toch ook leren..."

Er zijn legio voorbeelden te vinden in de jeugdbladen Kuifje en Robbedoes van situaties waarin sprake is van gekte en waarbij de geestesgesteldheid van de personages zichtbaar wordt gemaakt op één van de drie hierboven vermelde manieren.
Bekende voorbeelden van verhalen waarin gekte een duidelijke rol speelt zijn *De lijfwachten zijn knetter* (Sammy) en *Asiel in de ruimte* (Natasja). Niet alleen de psychokundige, maar ook de geestelijk gestoorde persoon blijkt in het stripverhaal een uitbeeldingsgeschiedenis achter de rug te hebben waarbij een soort afbeeldingsnormen zijn ontstaan, een code die nooit is vastgelegd, maar onmiskenbaar bestaat.
Essentieel in dit hele verhaal is dat we nog altijd praten over een visueel medium, waarbij we met behulp van een aantal beeldsymbolen in enkele ogenblikken een situatie moeten verduidelijken: een sofa, een boekenkast en een op de hierboven beschreven wijze uitgebeelde man zijn voldoende om de lezer van een stripverhaal te laten denken: we bevinden ons in de spreekkamer van een psychiater.
Evenzo maakt een afbeelding van een volwassen man die met treintjes speelt of een dier nabootst ons al snel duidelijk dat we hier wel eens te maken kunnen hebben met iemand waaraan een steekje los is.
Opvallend bij de verhalen van Kuifje is dat gekte hierin telkens veroorzaakt wordt door externe invloeden zoals een vergiftigd pijltje of hypnose. In naoorlogse verhalen zijn het meestal interne invloeden die gekte veroorzaken: de personages zijn zenuwachtig en overspannen waardoor ze een grens overschrijden.

Conclusie

De evolutie die het stripverhaal heeft doorgemaakt maakt in het stripverhaal voor volwassenen een genuanceerde benadering van psychokundigen en psychologische thema's mogelijk en het zou zeker interessant zijn om vanuit een psychologische invalshoek een aantal verhalen te bespreken. Maar het beeld van de psychokundige zoals dat in Van Ginnekens boek naar voren komt zal naar alle waarschijnlijkheid blijven overheersen. Tenslotte blijft de mens moeite hebben met de psychokundige en dat uit zich in de karikatuur.

De verbeelding van de psychokundige
Van Ginneken
Swets & Zeitlinger 1991
ISBN 90-265-1178-7
Prijs f34,50 / Bfr.690
(112 pagina's, zwart/wit, s.k.)

***

HET KOMT VAKER VOOR DAN MEN DENKT DAT EEN MENS BANG IS VOOR PILLEN. DEZE ANGST KOMT VOORT UIT ONWETENDHEID. HOE KAN IEMAND PILLEN AFWIJZEN ALS HIJ ZE NIET EENS KENT?

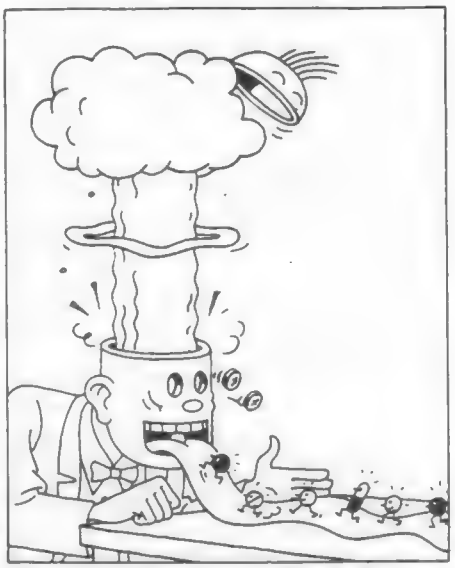

DÉ THERAPIE TEGEN PILLENHAAT IS DAT 'N ANGSTHAAS ZICH VOOR PILLEN OPENSTELT EN ZO ERVAART HOE HIJ OP ZE REAGEERT. ZIJN VERZET TEGEN DE PILLEN ZAL HIJ DAARNA ZEKER OPGEVEN.

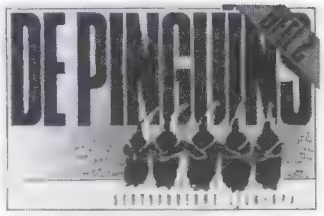

Moesashi 2: Moesashi ontmoet Kodjiro

(Sherpa-reeks 15)
Van der Meij
Sherpa 1992
ISBN 90-72995-61-9
Prijs *f* 19,95 / Bfr.399
(48 pagina's, zwart/wit, s.k.)

De Mussen

Van der Meij
Sherpa 1992
ISBN 90-72995-64-3
Prijs *f* 12,50 / Bfr.250
(48 pagina's, zwart/wit, s.k.)

De Pinguïns 2

Van der Meij
Sherpa 1992
ISBN 90-72995-63-5
Prijs *f* 12,50 / Bfr.250
(48 pagina's, zwart/wit, s.k.)

Wie **Bert van der Meij** volgt, weet dat zijn oeuvre een tweedeling kent, analoog aan zijn karakter. Zijn strips zijn serieus of humoristisch. Het tweede deel van *Moesashi* valt in de eerste categorie; *De Mussen* en het tweede deel van *De Pinguïns* in de tweede.

In *Moesashi ontmoet Kodjiro* volgen we de verdere ontwikkeling van de Japanse zwaardvechter Moesashi. Hij stelt zich op de hoogte van een aantal vechterstechnieken, komt op onverwachte momenten de geheimzinnige Kodi Kodjiro tegen die zeer vakkundig zijn zwaard hanteert, ontmoet oude bekenden en daagt de samoerai Hatasan uit tot een tweegevecht. Dit duel, waarbij beiden doodstil tegenover elkaar staan terwijl de sneeuw in dikke vlokken naar beneden dwarrelt, zou als climax niet hebben misstaan in een ouderwetse spaghettiwestern.

Het tweede deel van *Moesashi* toont nogmaals aan dat Van der Meij graag verhalen vertelt met zo min mogelijk tekst en uitleg. De expressieve beelden spreken voor zich; de lezer wordt gegrepen door sfeertekeningen en vage connotaties. Wel is de consequentie van deze werkwijze dat Van der Meij veel pagina's nodig heeft om gebeurtenissen uit te beelden. Dit gaat ten koste van een evenwichtige karakter-ontwikkeling van de hoofdpersonen. Naar het waarom van hun handelen moet de lezer gissen. Deze onevenwichtigheid wordt versterkt door de beperkte tekenstijl van Van der Meij. De vele lege of karig uitgewerkte pagina's maken bepaalde situaties in *Moesashi ontmoet Kodjiro* er niet duidelijker op. Dit neemt niet weg dat Van der Meij's interpretatie van het stripgenre de moeite van het volgen waard blijft. Hij is één van de weinige striptekenaars in Nederland die de grenzen van de strip op een ongedwongen wijze verkent.

Zo zijn *De Mussen* en *De Pinguïns* geheel andere koek. Iedereen weet dat mussen brutale vogels zijn. Van der Meij kan hierover meepraten. Woonachtig in Katwijk aan Zee heeft hij gemerkt dat de vogels zeer gehaaid zijn in het wegkapen van versnaperingen van badgasten. Vooral strandpaviljoens vormen voor hen een uitstekend jachtgebied. Deze ervaringen heeft Van der Meij verwerkt in de gagstrip *De Mussen*, waarvan de stroken voor een groot gedeelte in ZoZoLala zijn verschenen. In drie plaatjes weet hij op uiterst humoristische en onconventionele wijze weer te geven hoe de strooptochten van de mussen verlopen. Zijn humoristisch talent blijkt uit de talloze visuele woordspelingen, de originele variaties op het thema, de silhouetten van badgasten (waarin

we onder andere Van der Meij zelf, **Lian Ong**, **Hitler**, Ollie B. Bommel en de duivel herkennen) en de diverse details zoals de pan-uitgerezen drankprijzen (totdat het faillissement van het paviljoen erop volgt).

Ook in het tweede deel van *De Pinguïns* speelt de visuele woordspeling een in het oog springende rol. Van der Meij voert telkenmale een groepje dominant aanwezige pinguïns op die met hun vleugels op de rug constant commentaar leveren op de dieren, mensen en dingen die aan hen voorbijtrekken. Dit levert fraaie resultaten op, zoals de walrus die door de pinguïns wordt afgeschilderd als een dier dat in het Russisch vraagt waar de walletjes zijn. Net als *De Mussen* is *De Pinguïns* een eigenzinnige humoristische strip waaraan de lezer, die bereid is zich in de hersenkronkels van Van der Meij te verdiepen, veel voldoening beleeft.

RS

Moesashi **
Mussen ***
Pinguïns ***

Largo Winch 3: O.O.B.

Francq & Van Hamme
Dupuis 1992
ISBN 90-314-1518-9
Prijs *f* 8,75 / Bfr.160
(48 pagina's, kleur, s.k.)

O.O.B. (Openbaar Overname Bod) is de titel van het derde, album in de *Largo Winch*-reeks van **Philippe Francq** en **Jean van Hamme**.

De eerste twee albums introduceerden een veelbelovende jonge held: Largo Winch. Opgegroeid op een alp en van daaruit de wijde wereld ingetrokken, weet hij, 26 jaar oud, wat er in die wereld te koop is. Dan erft hij een miljardenconcern en belandt hij in een wereld van glitterfeesten, onwaarschijnlijk mooie vrouwen en vooral veel, héél veel intriges. Wanneer puntje bij paaltje komt gelden echter ook in jetset de wetten van de straat. Voor de verdediging van een paar afgetrapte gymschoenen in een Turkse gevangenis blijken dezelfde eigenschappen nodig als voor het behoud van elf miljard. De centrale vraag is natuurlijk: Maakt al dat geld Largo Winch gelukkig? Het antwoord daarop luidt: Niet meer of minder dan een paar afgetrapte gymschoenen. Een andere kwestie is of de lezer blij moet zijn met het fortuin van Winch. Waar Winch zwemt in het geld, verzuipt de lezer in een

WONDERLAND
STRIPS EN SCIENCE FICTION
GESPECIALISEERD IN COMICS
SOEMBAWASTRAAT 54A 1095 XC AMSTERDAM
020-694 35 62

Stripwinkel Blunder
Oudegracht 203
3511 NH Utrecht
Telefoon/Fax:
030-311461
Blunder Bestelhuis
Postbus 14144
3508 SE Utrecht

STRIPSPECIAALZAAK
'OUD & NIEUW'
IN- EN VERKOOP VAN NIEUWE EN TWEEDEHANDS-STRIPS
TEL. 01820-26967
WILHELMINASTRAAT 52, GOUDA
MET EEN NEUS VOOR STRIPS!

zee van aandelen, dividenden, geheime holdings en financiële malversaties. Het leven aan de top van een miljardenbedrijf is ongetwijfeld spannend, maar die spanning blijkt heel moeilijk om te zetten in striptaal. Francq en Van Hamme slagen er niet in de dreiging van het economische wapen O.O.B. voelbaar te maken. Trekt iemand in een strip een pistool, dan behoeft dat geen nadere uitleg; we weten aan welke kant de kogel eruit komt. De mechanismen die bij een O.O.B. werkzaam zijn, zijn echter gecompliceerder. Daar is een ellenlange uitleg nodig om duidelijk te maken waar het gevaar zit. In die uitleg gaat de spanning verloren. Werkelijk dynamisch wordt het verhaal eigenlijk pas als de actie fysiek en 'tastbaar' is. Francq en Van Hamme zijn met de *Largo Winch*-serie aan een interessant experiment bezig en wanneer het slaagt is er misschien een nieuw genre geboren, de 'economisch-financiële strip'. Vooralsnog heeft de extra dimensie die ze aan de traditionele avonturenstrip hebben toegevoegd echter averechts uitgepakt, de goede tekeningen en het op zich knappe scenario ten spijt. *O.O.B.* lijdt niet onder een gebrek aan actie, romantiek en avontuur, maar wel onder een teveel aan economie.

SR

***

De sterren staan voor de volgende waarde-oordelen:

****** grote klasse!**
***** goed**
**** redelijk**
*** slecht**
o abominabel

EN VERDER...

– ***Bakelandt 1: De bloedwet*** *(Leemans/Daniël, Standaard). Herdruk in kleur. Onderhoudend eerste avontuur van Bakelandt in Napoleontisch tijdperk. Met typisch Vlaamse trekjes. ** (RS)*

– ***Biebel 20: Parels voor de zwijnen*** *(Legendre, Standaard). De brutale, grootgemuilde en doortastende koter komt in dit album zelfs een marsmannetje tegen. Hij weet mede daardoor na negentien albums leuk te blijven. Helaas is de beeldregie nog steeds saai. ** (HW)*

– ***Dr. Molotow 2: Het oog van de nacht*** *(Ruijters, Monguzzi). Dr. Molotow rekent af met zijn broer Cedric en luitenant Wirtcz en sluit zich aan bij de Sjamaan en de Nonkleüs. Veel wijzer worden we echter nog niet. Wellicht in deel drie van deze ingewikkelde maar zeker boeiende strip. *** (RS)*

– ***De avonturen van Eefje Wentelteefje*** *(De Leijer, Papieren Tijger). Eerste album van schrijver/tekenaar Jeroen de Leijer over de belevenissen van het naïef-ogende, maar wel wetende wat er op de wereld te koop is, achtjarig meisje Eefje Wentelteefje. *** (RS)*

– ***Gil Sinclair 3: Operatie Adelaarsnest*** *(Walli/Bom, Lombard). Een vlot verhaal bomvol melige grappen die echter niet zelden een buitengewoon cynische ondertoon hebben. ** (TB)*

– ***Heinz 10: Groente & fruit*** *(De Jong/Windig, Oog & Blik). Negentig grappen met Heinz in de hoofdrol: dit maal geënt op Amerika en Heinz als peuter. Tekst en tekeningen blijven ijzersterke combinatievormen die zeer aanstekelijk werken. *** (MN)*

– ***Joker 1: Hoog spel*** *(Dany/Van Hamme, Albatros). Herdruk van het Lombard-verhaal 'Olifanten trompetten bij dageraad' waarbij Joker nog Harlekijn heet. Deze naamsverwisseling zal wel iets met het overnemen van de rechten te maken hebben. In ieder geval blijft het een vaardig in elkaar gedraaide avonturenstrip. *** (RS)*

– ***Kamers*** *(Tsjervjakov, Van Gennep). Intrigerende en beklemmende cartoons van Rus Aleksej Tsjervjakov. Zijn tekeningen verschijnen geregeld in De Volkskrant en Elsevier. *** (RS)*

– ***Lester Cockney 7: De kinderhandelaars*** *(Franz, Lombard). Verhaal begint veelbelovend, maar verzuipt allengs in de vele gebeurtenissen en in de talloze personages die Franz ten tonele voert. * (RS)*

– ***Roodmasker 5: De koning der dwazen*** *(Cothias/Venanzi, Glénat). Soort superheldenstrip die zich afspeelt in vroegmodern Frankrijk. Onduidelijke verhaallijn, waardoor pretenties niet waargemaakt kunnen worden. * (RS)*

– ***Sam 4: Pruimentijd*** *(Bosschaert/Legendre, Standaard). Uitgerekend het thema waaraan dit album zijn titel ontleend, blijft onuitgewerkt in dit verhaal waarin een milieuschandaal en Bad-Mans centraal staan. ** (RS)*

– ***Santiag 2: De wachter van de nacht*** *(Renaud/Dufaux, Glénat). Hedendaagse onverklaarbare gebeurtenissen in Amerikaanse woestijn zijn terug te voeren op oeroude Indiaanse geloofstradities. Mystiek, schijndoden en schimmenrijk. Aardig uitgewerkt. *** (RS)*

– ***Silvester van Rochefort 3: Gevangenen van Baalbek*** *(Cayman/De Bom, Lombard). Verhaal over de strijd in het Heilig Land tussen ('die barbaarse') moslims en ('de voor een goed doel strijdende') christenen hangt van clichématigheden aan elkaar. * (RS)*

– ***Sneeuw 6: De Godpisser*** *(Gine/Convard, Glénat). Als Sneeuw en Northman op weg zijn naar het klooster van Jabe Spinatte ontmoeten ze de kapucijn Godpisser, zijn vrouw Belijdenis en zijn zoon Rozenkrans. Als Belijdenis wordt ontvoerd door de clan van Ootmoet volgt er een strijd om haar te bevrijden. Inzet zijn zout en jodium om de ziekte van Orion te lijf te gaan. Conrads verhaal is niet inspirerend en Gine's cameravoering komt de vertelling dramatisch gezien niet ten goede. ** (MN)*

– ***Taco Zip 4: Proap!*** *(Cromheecke/Fritzgerald/Jakketoe, Oog & Blik). Grootse humor. Voorlopig laatste deel van deze serie met de resterende stroken uit de Volkskrant. **** (RS)*

– ***Tom Carbon 3: Schudden voor gebruik*** *(Cromheecke/Letzer, Dupuis). Het openingsverhaal over een geest die uit een percolator komt pruttelen is een prachtig staaltje van het humoristisch talent van beide auteurs. De overige verhalen in dit album doen er overigens nauwelijks voor onder. *** (TB)*

– ***Vasco 11: Het verboden keizerrijk*** *(Chaillet, Lombard). Chaillet weet dit verhaal op een evenwichtige manier over te brengen. Aan de goed uitgesponnen vertelling ligt een gedegen documentatie ten grondslag. Tekeningen zijn hier en daar wat stijfjes. ** (RS)*

– ***Victor Sackville 8: Pavel Strana 2: Verdrag in Luzern*** *(Carin/Rivière/Borile, Lombard). Klassiek spionageverhaal wordt onderhoudend weergegeven. Leuke serie. *** (RS)*

– ***Waar denken ze aan? 'Sex'*** *(Wolinski, Boemerang). Wolinski moet het absoluut niet van zijn tekencapaciteiten hebben en de haastig met de viltstift ingekleurde strips zijn zelden echt grappig. Kortom, dit album heeft niet veel om het lijf. * (MN)*

– ***Yoko Tsuno 19: De Rheingold-Express*** *(Leloup, Dupuis). Leloup heeft zich voor dit treinavontuur uitstekend gedocumenteerd en dit is te zien aan het prachtige tekenwerk. Daarentegen is het verhaal vrij warrig en moet er op het eind nog veel worden uitgelegd. ** (RS)*

Stripwinkel Sjors (Schaffersplein 1, 3311 EJ Dordrecht, 078-142012)
Sjors + (Comic Gadgets, Gimmicks and Gags, Voorstraat 313, Dordrecht)

'93 '94
NZH
regio Zuid
Dienstregeling
Waarin opgenomen de stadsdiensten van
Haarlem en Leiden
JONGENS, IK HEB EEN REUZE IDEE! WE MAKEN EEN DAGTOCHT MET DE N.Z.H. BUS, NAAR MINASOUSSA!
WAT EEN VERRASSING!
HOERA! WE GAAN NAAR SALLY!
FUN! W'J MET DE BUS LANGS MOOIE PLEKJES GAAN.
WAT EEN VERRASSING! HADDEN JULLIE EEN GOEIE REIS?
DIT WORDT VAST ONZE FUNSTE VAKANTIE!

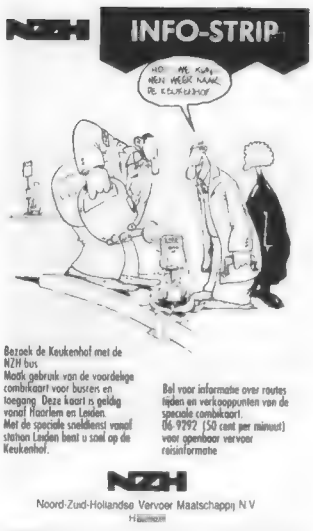
NZH
INFO-STRIP
Bezoek de Keukenhof met de NZH bus
Maak gebruik van de voordelige combikaart voor bussen en toegang. Deze kaart is geldig vanaf Haarlem en Leiden.
Met de speciale sneldiensten vanaf station Leiden bent u snel op de Keukenhof.
Bel voor informatie over routes tijden en verkooppunten van de speciale combikaart.
06 9292 (50 cent per minuut)
voor openbaar vervoer reisinformatie
NZH
Noord-Zuid-Hollandse Vervoer Maatschappij N.V.

Nieuw busboekje NZH

NZH, de Noord-Zuid-Hollandse Vervoermaatschappij, is samen met de Nederlandse Spoorwegen de meest stripvriendelijke vervoersonderneming in Nederland. Regelmatig worden opdrachten verstrekt aan striptekenaars. Zoals gebruikelijk vraagt NZH ieder jaar aan een striptekenaar om de cover van de nieuwe dienstregeling te ontwerpen.

Voor de voorkant van de dienstregeling '93-'94 is **Frans Piët** benaderd. Hij heeft hiervoor een korte strip van *Sjors en Sjimmie* gemaakt met vier nieuwe tekeningen.

Voorts is NZH een advertentiecampagne begonnen waarin gerichte informatie is opgenomen over haar lokale en regionale vervoer. De eerste advertentie uit een reeks van zes is getekend door **Wim Stevenhagen** en gaat over het vervoer naar de Keukenhof. Ook is nog een folder verschenen over het vervoer naar het recreatiegebied Spaarnewoude. Hiervoor heeft **Dick Wout** de voorkant gemaakt.

RS

Tex Avery in Filmmuseum

Tex Avery is nooit zo bekend geworden als **Walt Disney**. Toch kan zijn werk de vergelijking met dat van Disney ruimschoots doorstaan. Zo was Avery mede-schepper van *Bugs Bunny* en creëerde hij onder andere *Daffy Duck* en *Droopy*.

Vooral met zijn tekenfilms uit de jaren '40 en '50 heeft Avery grote invloed uitgeoefend op de Amerikaanse cartoon-filmmarkt. Zijn films doen surrealistisch en absurd aan en zitten vol met destructieve, haast anarchistische humor. Muziek speelde een belangrijke ondersteunende rol.

Avery-specialist **Piet Adriaanse** heeft voor het Nederlands Filmmuseum een programma samengesteld waarin naast enkele musts ook onbekender werk van Avery is opgenomen. Dit Tex Avery-filmprogramma is van donderdag 26 augustus tot en met woensdag 1 september dagelijks te zien in het Filmmuseum. Het programma begint elke dag om 20.30 uur, duurt ongeveer twee uur en bevat behalve home-movies en filmopnamen van Avery zelf de tekenfilms *Daffy Duck in Hollywood* (1938), *Cross country detours* (1940), *The blitz wolf* (1942), *North west hounded police* (1946), *Happy go nutty* (1944), *Swing shift Cinderella* (1945), *Uncle Tom's cabana* (1947), *Billy boy* (1954), *Little tinker* (1949), *Bad luck blacky* (1949), *Kingsize canary* (1947) en *The legend of Rockabye Point* (1955).

Voor meer informatie: René Wolf, afdeling publiciteit van het Nederlands Filmmuseum, 020-5891400/444.

RS

John Prop

Van 15 juli tot en met 14 augustus vindt in stripgalerie Lambiek een expositie plaats van tekeningen van **John Prop**.

Prop (1960) studeerde aan de stadsacademie voor toegepaste kunsten in Maastricht, alwaar hij zich na zijn opleiding bezig hield met vormgeving, typografie, tekeningen en wandschilderingen. Sinds kort woont en werkt Prop in Amsterdam. Speciaal voor galerie Lambiek heeft hij een twintigtal monumentale (strip-) tekeningen gemaakt met behulp van viltstiften, inkt en spuitbussen.

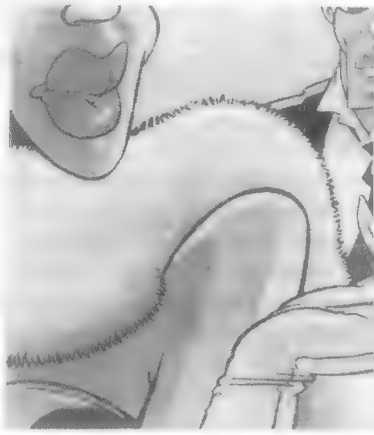

STRIPWINKEL
TISTJEN DOP

Patersstraat 120
2300 Turnhout (B)
Tel.: 014-428829

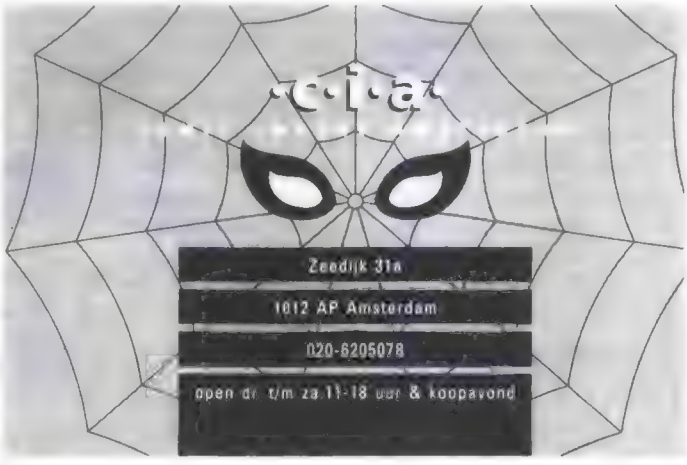

"Dick Bos"
Strip speciaalwinkel & Antiquariaat
In- en verkoop van nieuwe, gebruikte en antiquarische stripverhalen
Junolaan 2
3054 PW Rotterdam-Hillegersberg
Telefoonnr.: 010-4613147

Stripgalerie Lambiek, Kerkstraat 78, Amsterdam. Maandag tot en met vrijdag 11.00-18.00 uur, zaterdag 11.00-17.00 uur.

RS

Fred & Fred

De nieuwe strip die **Fred Julsing** voor Taptoe gaat maken, heet *De zonen van O*. De strip start begin oktober en handelt over broertje en zusje Pietsie & Pop die kennismaken met het volk O. Dit volk leeft boven de ozonlaag. Door gaten in de ozonlaag raakt het volk allerlei dingen kwijt. Om dat probleem op te lossen overweegt het volk O om de gaten vol te storten met puin. Maar ja, waar halen ze dat zo snel vandaan?

Overigens, in Stripschrift 261 werd Taptoe ten onrechte in een kwaad daglicht gesteld. Het berust namelijk op een misverstand dat tekenaar **Fred de Heij** midden in het produktieproces van de strip *Marloes* van Taptoe te horen kreeg dat de strip gestopt zou worden. Het verraste de tekenaar echter wel dat Marloes niet voortgezet zal worden, omdat hij in de stellige overtuiging verkeerde dat hij nog jaren door kon gaan. Taptoe is daar zeer verbaasd over omdat, volgens hen, ieder jaar opnieuw wordt gekeken of het blad doorgaat met een serie.

MN

Dwars door de hemel

Vele grootheden uit het beeldverhaal hebben zich laten inspireren door de luchtvaart, zoals **Hergé**, **Alain de Saint-Ogan**, **Victor Hubinon**, **Milton Caniff**, **Roy Crane**, **Frank Godwin**, **Frank Miller** enzovoort. Op de tentoonstelling 'Dwars door de hemel', die tot 10 oktober in twee Brusselse musea loopt, komen diegenen, die hun hart hebben verpand aan de helden van het luchtruim en hun fabuleuze kisten, ruimschoots aan hun trekken. De burgerluchtvaart van 1919 tot 1939 staat in deze dubbeltentoonstelling centraal. 'Dwars door de hemel' is een coproduktie van het Belgisch Centrum van het Beeldverhaal en de afdeling Lucht- en Ruimtevaart van het Koninklijk Legermuseum. In het Koninklijk Legermuseum wordt de geschiedenis van de burgerluchtvaart verteld aan de hand van authentieke voorwerpen, archiefmateriaal en fragmenten uit stripverhalen. In het Belgisch Centrum van het Beeldverhaal staat de menselijke kant van de burgerluchtvaart centraal, verteld aan de hand van allerlei originele tekeningen.

Belgisch Centrum van het Beeldverhaal, Zandstraat 20, Brussel. Dinsdag tot en met zondag 10.00-18.00 uur.

Koninklijk Legermuseum, Jubelpark, Brussel. Dinsdag tot en met zondag 9.00-12.00 en van 13.00-16.30 uur.

RS

Cursussen striptekenen

Voor wie nog niet genoeg heeft gehad aan de Teleac-cursus Strip- & Cartoontekenen, is er goed nieuws. Studio Bajo verzorgt in het najaar een nieuwe reeks striptekencursussen.

Er zijn basis- en vervolgcursussen striptekenen voor jongeren tussen 8 en 16 jaar à raison van *f*105 / Bfr. 2100. Verder is er een cursus striptekenen voor volwassenen (*f*125 / Bfr. 2500). En er worden mini-cursussen monotypes (*f*75 / Bfr. 1500) en cartoontekenen (*f*50 / Bfr. 1000) gegeven. De meeste cursussen worden gehouden in de Maaspoort, Den Bosch. Bel voor meer informatie: 073-429404.

RS

Strips in eigen beheer

Wie van de absurde humor van **Kamagurka**, **Benoit van Innes** en **Glen Baxter** houdt is bij **Matthias Giesen** (tekst) en **Kees Torn** (tekeningen) aan het goede adres. Zij hebben *You must be Joking!* uitgebracht, een album vol absurditeiten, onnavolgbare dialogen, vreemde hersenkronkels en sterke grappen. Humor van de bovenste plank! Het album is te bestellen door *f*15 / Bfr.300 (inclusief porto) over te maken op bankrekening 576712507, ten name van M. Giesen, Coloniastraat 29, 3024 TA Rotterdam (010-4254431). Doen!

Matthias Giesen is samen met **Marcel Ruijters** en **D.W. Core** ook verantwoordelijk voor de uitgave van *Onverstaanbare vertellingen* (of *Onbegrijpelijke verhalen 7*). Daarin zijn, naast werk van dit drietal, strips en illustraties opgenomen van **Berend Vonk**, **Jan Krol**, **Caspar Oosterbaan**, de Italiaanse professor **Bad Trip** en **Simon Bossé** uit Canada. Dit, op milieuvriendelijk papier gedrukt, werk kost *f*12,50 / Bfr.250 en is te bestellen via bovenstaand bankrekeningnummer en adres. Ook is het bij sommige stripwinkeliers te koop.

Een al even eigenzinnig karakter heeft het eenmanstijdschrift *God* van **Gertjan van Leeuwen**, waarvan het eerste nummer is verschenen. Met *God* wil

ERPO
SUPERSTRIP
SPECIAALZAAK
Kleine Berg 33
5611 JS Eindhoven
040-441882

OOM WIM
oude en nieuwe strips
curiosa
originelen
zeefdrukken
REESTRAAT 24 AMSTERDAM
020 - 622 04 02

SNOEK strips
1E VAN SWINDENSTR. 545
TEL. 020 - 6684764 A'DAM
IMPORT
COMICS
POPPETJES
SPELDJES
BEELDEN
POSTERS
PRENTEN
ZEEFDRUKKEN
RESERVEREN
OOK MOGELIJK

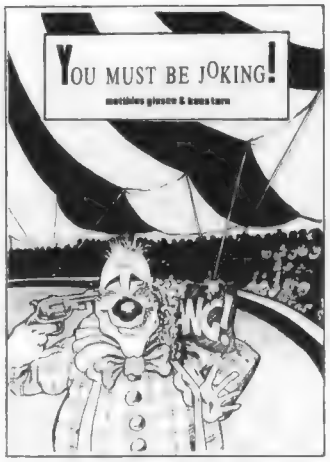

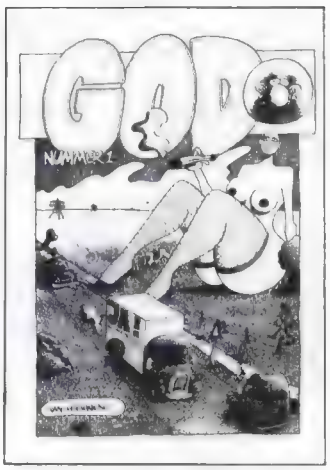

Van Leeuwen zijn werk onder de ogen van een groter publiek brengen. Zijn grappen hebben Kamagurkiaanse trekken; zijn tekeningen hebben af en toe iets weg van **Édika** en **Binet**. Het eerste nummer staat nog vol met werk van Van Leeuwen; voor de volgende nummers van God kan hij ook materiaal van anderen gebruiken. In de betere stripwinkel is *God* voor *f*4,50 te koop. God, Gertjan van Leeuwen, Dolomietenlaan 97a, 5022 JG Tilburg, 013-442289.

Verder hebben we de volgende uitgaven in eigen beheer gesignaleerd:

- *Komikaze 3*. Met werk van **De Blancoos** en **Tobias Tycho Schalken**.
- *Posse 5*. Dit boeiende blad wordt steeds dikker en dikker. In nummer 5 strips van **Angel**, **Berend Vonk**, **Thomas Noordhoek**, **Dee Jay**, **Cees Heuvel**, **Nico van den Berg**, **Nenad Vukmirovic**, **Mike**, **Wanz en V. Wyns**, **Danny Hellman**, **Lex Dirkse** en een middenplaat van **Stan Heinze**. Losse nummers: *f*9,95 / Bfr.199. Jaarabonnement (4 nummers): *f*35 / Bfr. 700. Posse, Kinkerstraat 20hs, 1053 DV Amsterdam, 020-6162952.
- *Doen ze het erom*. Een uitgave met de winnaars van de tekenwedstrijd van de vijfde Delftse stripdag. Met als motto 'Ik doe het erom' won **Michel Kok** (of Mike) de eerste prijs. De tweede prijs ging naar **Dirk-Jan Hoek** (of Dee Jay), de derde prijs naar **Marcel Boon** en de juryprijs naar **Bas Wildschut**. Overigens zijn de verhalen van de eerste twee prijswinnaars in Posse 5 gepubliceerd. Als bijlage is het langste stripverhaal als harmonika-model opgenomen. Voor meer info over deze uitgave: Peter Ottens, 015-126097.
- *Jan Sandaal 4*. Deze gagstrip van **Studio Bajo** verschijnt op de jongerenpagina van het Brabants Dagblad en is binnenkort aan zijn 100e aflevering toe. Te bestellen door *f*4,50 / Bfr.90 over te maken op girorekening 4796436 ten name van Studio Bajo, Den Bosch, on-

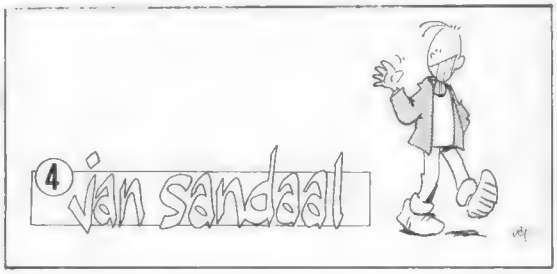

V E R V O L G

MARC LEGENDRE

geniaal en 's nachts in bed slapen ze ook nog briljant.

Biebel gaat normaal gesproken over hele dagelijkse dingen en ik wil eigenlijk niets politieks doen. Maar ik kan moeilijk aan mensen vertellen dat ik mijn inspiratie voor Biebel uit het dagelijks leven pluk en dan bij voorbeeld totaal voorbij ga aan de opkomst van het rechts-extremisme. Er zijn gewoon situaties in het dagelijks leven waarbij je ziet dat er wordt gediscrimineerd. Trambestuurders die opzettelijk doorrijden als er een Marokkaan bij de halte staat te wachten of opmerkingen die je hoort als je bij de kiosk je krantje gaat kopen.

Blok aan het been

Is het in België werkelijk zo erg als wordt gesuggereerd? Hier en daar lijkt het wel alsof de media de opkomst van het rechts-extremisme **gebruiken als hot-item voor hun nieuwsprogramma's!**

Het is zeker niet dramatisch. Maar een beetje is al erg! Ik wil geen namen noemen van partijen, want die komen al genoeg in de publiciteit en zeker de Nederlandse journalisten stonden bij de Vlaamse gemeenteraadsverkiezingen dagelijks met een cameraploeg vooraan. De mensen die ècht overtuigd op die rechts-extremistische partijen stemmen, vormen een kleine minderheid. Maar een minderheid van dat slag is al teveel. Wat ik heel erg vind is dat jonge kinderen, die vroeger 'onnozelaar' of 'zotteke' naar elkaar riepen, nu de meest racistische termen naar elkaars hoofd slingeren. Of schoolkinderen van vijf, zes jaar die bij Turkse of Marokkaanse collegaatjes hakenkruizen op het boekentasje krassen! Ze doen dat omdat het gelijk staat met 'onnozelaar' of 'zotteke'. En als ik dan hoor dat op voetbalvelden soortgelijke dingen naar gekleurde voetbalspelers wordt geroepen ... Het heeft waarschijnlijk niets met Nazi-Duitsland te maken. Ze zullen niet bedoelen dat er mensen naar gaskamers moeten worden gebracht, maar het is een soort gemeengoed geworden om dit soort dingen te roepen. Dat vind ik verschrikkelijk erg.

Ik maak Biebel voor kinderen. En sommigen van die kinderen hanteren bepaalde symbolen of doen bepaalde uitspraken waarvan ze totaal geen benul hebben. Die kinderen roepen 'smerige Marokkaan' maar bedoelen daar niets mee. Die zeggen heus niet: 'Jij moet terug naar je eigen land'. Daarom heb ik in het laatste album, *Parels voor de zwijnen*, een verhaaltje van een bladzijde of negen gemaakt over een Marsmannetje dat naar onze planeet komt en hier wordt gediscrimineerd. Ik weet niet of de boodschap duidelijk overkomt, maar ik hoop van wel. Ik zit hier in een bevoorrechte positie. Ik maak strips en mensen lezen die. Met andere woorden: ik ben in staat om mensen iets duidelijk te

der vermelding van Jan Sandaal 4.

- *Gazetmadam 1*. Uitgeverij RDH brengt het eerste boekje van Gazetmadam uit, een gagstrip van **Steven de Rie**, in de reeks Kitsch, Kuriosa & Komix. Voor meer info: Rob den Houter, Purmerhoek 433, 2905 VT Capelle aan den IJssel.
- *Philip J. Bogaard*. Het nieuwe nummer van Kippevel is een bundeling van vier verhalen van Philip J. Bogaard, een strip van **Willem Ritstier** en **Minck Oosterveer**. De vier verhalen zijn *Een zaak van bandeloosheid*, *Een zaak van naäperij*, *Een zaak van toneelliefde* en *Een zaak van strandballen en zeekwallen*. Prijs: *f7* / Bfr.140. Binnenkort in Kippevel: **Willy Lohmann**. Meer info: André Wijntjes, 01890-14704.

RS

Mislukt experiment

Even plotseling als de strip in De Volkskrant gepubliceerd werd, verdween deze weer: *Week in Week uit* van **Joost Veerkamp**. Op 29 juni werd de wekelijkse strip abrupt afgebroken. Bij de laatste strook stond een mededeling van De Volkskrant dat de strip is stopgezet omdat tekenaar Joost Veerkamp en de redactie het niet eens konden worden over de wijze waarop de strip zou worden voortgezet.

'De Volkskrant was niet tevreden over de kwaliteit van de strip', vertelt **Harry Lockefeer**, hoofdredacteur van De Volkskrant. 'De strip kwam niet uit de verf: hij was saai en er zat geen tempo in. Zoiets hoort niet bij een krant die dynamiek moet uitstralen. Wij hebben aan Veerkamp voorgesteld het verhaal aan te passen en compacter te maken of om ermee te stoppen. Veerkamp wilde zijn concept niet veranderen, dus toen heeft De Volkskrant er een punt achter gezet. Ik geloof niet dat ons lezerspubliek er wakker van ligt. De meeste brieven die we hebben binnengekregen waren enthousiast over ons besluit.'

Joost Veerkamp vindt de hele gang van zaken zeer vervelend. Hij is al een lange tijd bezig met de strip. In januari '92 werd hij door De Volkskrant benaderd om een wekelijkse strip te maken. Daarna heeft Veerkamp veel voorbereidend werk gedaan. In november '92 ging *Week in Week uit* van start met één strook per week. 'Dit werden op een gegeven moment twee stroken omdat het tempo van de strip erg laag was', vertelt Veerkamp, 'het liefst had ik 1 pagina per week gehad, maar daar had De Volkskrant geen oren naar.'

Week in Week uit is een strip waarin dingen gebeuren die iedereen hadden kunnen overkomen. Veerkamp houdt niet van avonturenstrips met onoverwinnelijke helden en ongeloofwaardige gebeurtenissen. *De juwelen van Bianca Castafiore* vindt hij bij voorbeeld een goed stripverhaal. Ook daar gebeurt niets spectaculairs terwijl het verhaal wel boeiend is.

Veerkamp vindt dat De Volkskrant te weinig weet heeft van de aspecten die horen bij het maken van een goede strip. 'Ik heb *Week in Week uit* als een ambitieus project opgezet. Ik wil het uiteindelijk als album van 62 pagina's uitgeven, net als de *Kuifje*-albums. Omdat in de krant maar één of twee stroken per week verschenen, schoot het voor de lezers niet erg op. Ik geloof dat ze met die laatste strook erbij pas zo'n twaalf pagina's achter de rug hadden. Het verhaal bevond zich dus nog volop in de inleidende fase: de hoofdpersonen worden geïntroduceerd en de lijnen van het verhaal worden uiteengezet. Dit heeft De Volkskrant te weinig gerealiseerd: zij verwachtte enkel stroken met alleen maar actie. Vergelijk het maar eens met de eerste dozijn pagina's van een willekeurig Kuifje-verhaal. Daar staat ook niet aan het eind van iedere strook een cliff-hanger.'

Als Veerkamp graag een verhaal in de traditie van Kuifje wil maken, had hij een uitgeverij moeten zoeken, meent Lockefeer. 'Het strookt niet met de lijn van De Volkskrant om stripverhalen per pagina af te drukken. Wij wilden juist kijken of het mogelijk was een wekelijkse krantestrip van één of twee stroken te publiceren die onderhoudend genoeg was. Veerkamp heeft deze unieke kans van ons gekregen, maar hij heeft dit niet aangegrepen om er iets opwindends van te maken.'

De wekelijkse strip wordt door de Volkskrant niet op een andere manier voortgezet. Ook voor de op 31 december van het vorig jaar opgehouden dagstrip *Taco Zip* is geen opvolger gekozen. Lockefeer: 'Het is moeilijk een goede strip te vinden, die past bij de Volkskrantlezer en het lang vol kan houden. Maar we houden ons aanbevolen voor suggesties.'

Nadat de Volkskrant het langdurige contract eenzijdig had opgezegd is nog aan Veerkamp gevraagd of hij een einde aan zijn verhaal wilde breien. Dat weigerde hij, omdat dit zijn plannen om een albumuitgave te realiseren in de weg zou staan. *Week in Week uit* is daarom voor de lezers nogal bruusk geëindigd. Veerkamp heeft ondertussen een advocaat in de arm genomen en gaat een rechtszaak aanspannen tegen De Volkskrant. Hij hoopt op een financiële schadevergoeding. Verder is hij vastbesloten zijn feuilleton af te maken.

RS

maken en ik zou het niet over mijn hart kunnen verkrijgen dat ik hieraan voorbij zou gaan. Ik wil méér doen dan de mensen aan het lachen maken, want voor je het weet eindigt het hier net zo als in Bosnië. Het is toch verschrikkelijk dat er in Duitsland asielzoekerscentra in brand worden gestoken ... Waarom zou ik over heel onnozele en onschuldige dingen wel strips maken en over dingen, die veel verder gaan, zwijgen?

Ik vind dat je met strips een bepaald publiek kunt bereiken dat wellicht anders een bepaalde boodschap niet ontvangt. Via Biebel kan ik mijn mening ventileren. Als dat niet jouw mening is, hoef je Biebel niet te kopen. Maar als ik door het maken van mijn strip een discussie op gang kan brengen of mensen kan laten inzien dat racisme iets verschrikkelijks is, dan maak ik hem tenminste niet meer alleen voor mezelf.

Samen met **Marc van Oppen** ben ik bezig met het opzetten van een strip die ook 'iets' meer moet hebben. Ofschoon het allemaal nog in een heel pril stadium verkeert, begint het meer vorm te krijgen. Die strip is afgeleid van een Engelse roman die in opdracht van Amnesty International is geschreven en die zich uitermate leent om met beelden te verteld te worden. Het moet iets heel schokkends worden. We willen door middel van onze tekeningen beelden oproepen die mensen hun hele leven bij zich zullen blijven dragen, zonder dat we in sensatie vervallen.

Om toch even 'sensationeel' af te sluiten: in deel 19 wordt Biebel uitgenodigd door een vriendinnetje om op het strand een nummertje te gaan maken. Gaat dat niet wat ver voor een strip die oorspronkelijk voor kinderen is bedoeld?

Als kinderen weten wat dat betekent, hebben ze dat niet van Biebel. Dan hebben ze dat al ergens anders vandaan gehaald. Als je niet weet waar het over gaat, kan het geen kwaad, want je weet toch niet wat ermee wordt bedoeld en het doet aan de grap niets af.

HEU... BIEBEL
... EUH, IK WOU JOU GRAAG IETS VRAGEN
ZEG HET MAAR, WIJ!
IK EET MET
WIJ, JIJ, MET MIJ
WILLEN WIJ...
IK... JUIST
NOU... EUH!... HEB JIJ TOEVALLIG NIET EEN BEETJE ZIN OM MET MIJ EEN NUMMERTJE TE MAKEN?
OP HET STRAND BIJVOORBEELD
WIJ?
GAP, HET IS ER UIT!
BINGO!

Films en tv

Cadillacs and Dinosaurs van *Mark Schulz* komt op de televisie. In de VS wel te verstaan. De serie zal als tekenfilm iedere zaterdagmorgen bij CBS te bewonderen zijn. En dat mag als een groot succes worden beschouwd voor een strip die in zwart/wit onder de titel Xenozoïc Tales bij Kitchen Sink verscheen. De animatie wordt verzorgd door de Canadese maatschappij Nelvana, die ook verantwoordelijk was voor Beetle Juice, Babar en Kuifje. De pilot en enkele andere afleveringen zullen worden geschreven door *Steven de Souza*, scenarist van films als 48 Hours en beide Die Hard-films. Geen kleine jongen dus. Ook zal er een Cadillacs and Dinosaurs-arcade-spelautomaat komen en een afgeleide versie daarvan voor huis-, tuin- en keukengebruik. Het wachten is nu op een speelgoedlijn. En wie zegt dat het allemaal wel erg toevallig is, net nu Jurrassic Parc van *Steven Spielberg* een grote hit is, die heeft gelijk. Maar Xenozoïc Tales stamt wel mooi uit 1986, lang voordat de dinosaurus-gekte in Amerika was uitgebroken!

In de herfst zal deo volente eindelijk het reeds in '91 ingeblikte vervolg op Robocop 2 in de VS in première gaan. Deel 3 is geregisseerd door *Fred Dekker* die onder andere Night of the Creeps en Monster Squad op zijn naam heeft staan. Wat het geheel interessant voor comic-fans maakt is de medewerking van *Frank Miller* aan het script. Dekker heeft de basis voor het derde deel ontleend aan het originele verhaalconcept dat Miller voor deel 2 schreef, maar dat later vervangen werd door een geheel andere verhaallijn. Dekker is een grote fan van Millers werk en zag wel brood in Millers oorspronkelijke ideeën. In feite hoefde hij maar een beetje te schaven en sleutelen en het verhaal was af. Wel is de film, qua geweld en toon wat afgezwakt om een PG13-rating te krijgen. Gebleken is namelijk, dat de geflopte Robocop 2 in het videocircuit een enorme hit is. Vanwege de kids die te jong waren om de film in de bios te bekijken maar wel van pa en ma de film massaal in de huiskamer mogen bekijken. Rare moraal hebben die Amerikanen toch! Enfin.

Bruce Wayne exit

Batman is al meer dan 50 jaar oud, dus wordt het hoog tijd voor een nieuw pakkie. Sterker nog: het wordt de hoogste tijd voor een nieuwe Batman. In het 500e nummer van Batman gaat het allemaal gebeuren. Bruce Wayne wordt afgevoerd – nadat hij eerder een ongelooflijk pak op z'n mieter heeft gekregen van Bane – en gaat in Europa op zoek naar de gekidnapte vader van Robin. En Azrael neemt zijn plaats in. Aangezien die niet van gisteren is, maar modern en modebewust (hij leest weleens 'n Image-comic) neemt hij Bat's outfit flink onderhanden en maakt er een blits modelletje van. Ook dat slappe morele gedoe van Wayne moet maar eens afgelopen zijn. Straffen doe je met harde hand en wie hardleers is moet dat met z'n leven bekopen. Azrael is geen mietje, dus Robin heeft hij ook niet nodig. Die moet het voortaan ook maar zelf uitzoeken.

Kortom: de boel wordt flink opgeschud en dat zorgt weer voor wat meer leven in de brouwerij. Na het 19-delige Knightfall begint nu in Batman en Detective Comics Knightquest: The Crusade en in Justice League Task Force 5 begint Knightquest: The Search. Bovendien voelt Robin zich door Azrael buitengesloten met als gevolg dat die ook z'n eigen comic begint. Je moet toch wat, niet waar? Anyway, Batman is weer in the picture, brengt zodoende weer flink wat geld in het laatje en brengt de lezers en passant veel leesplezier. Ook nooit weg ...

Cadillacs & Dinosaurs door Mark Schultz, nu op televisie.

CD ROM-comic

Met Donna Matrix wordt een nieuwe stap gezet met het gebruik van computertechnieken in de strip. Zo'n tien jaar geleden creëerde *Mike Saenz* met Shatter voor First Comics de eerste gecomputeriseerde strip. Eigenlijk stelde die niet zoveel voor en na nog een Iron Man-graphic novel voor Marvel te hebben gemaakt verdween Saenz van het toneel. Trouwens, de inkleurtechniek die Saenz voor Iron Man ontwikkelde is wel even de voorloper van de inkleurprogramma's waarmee men momenteel op de com-

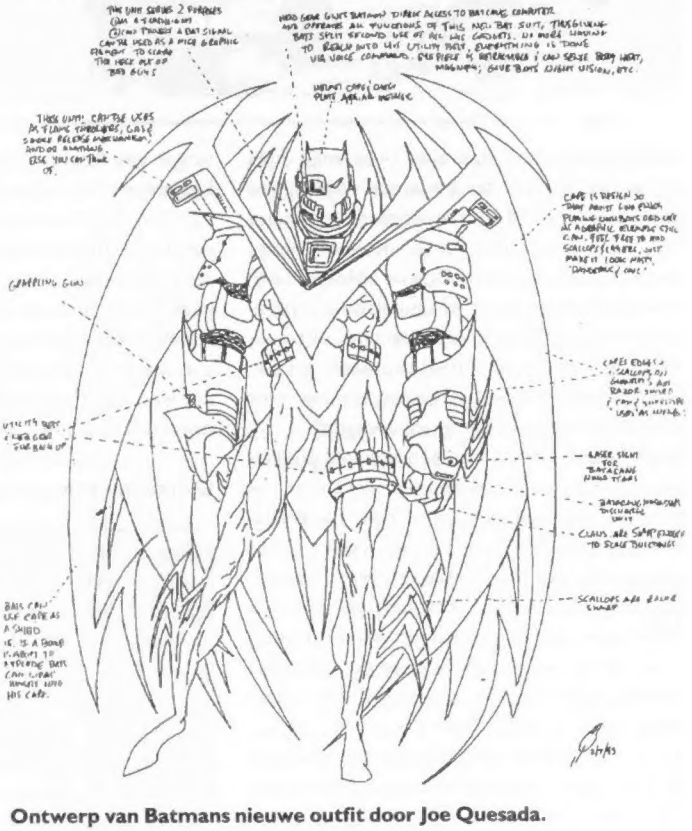

Ontwerp van Batmans nieuwe outfit door Joe Quesada.

puter strips inkleurt. In 1989 richtte hij Reactor Inc. op waarmee Saenz interactieve games (gebaseerd op CD ROM) ging produceren. Virtue Valerie ('interactieve erotica') en Spaceship Warlock werden bestsellers en zo ontstond het idee om de nieuwe technieken te gebruiken voor het maken van een strip. Door middel van onder andere animatie- en 3D-modelingprogramma's creëert men 'key frames' die tot strippagina's worden gecomponeerd. Dit is goedkoper en veel minder bewerkelijk dan het maken van een complete computergeanimeerde film, wat volgens Saenz zeker in de toekomst zal gaan gebeuren. Het eindresultaat ziet er verbluffend uit. De achtergronden, het meubilair, de voertuigen en andere voorwerpen zijn zo gemaakt en gemanipuleerd dat het overkomt als fotorealisme compleet met cinematografische belichting, bijna tastbare structuren en briljante kleuren. Donna Matrix wordt uitgegeven door Digital Comics. Prijs: $2.95.

Defiant Shooter

Jim Shooter is een opmerkelijke man. Ooit begon hij als broekie zijn carrière als schrijver voor DC. Niet veel later belandde hij bij Marvel waar hij opklom tot 'Editor in Chief'. Toen hij daar werd ontslagen begon hij gewoon een nieuwe uitgeverij (nadat hij er niet in was geslaagd Marvel op te kopen). Op 30 juni 1992 echter, werd hij ook door Valiant aan de kant gezet. Maar Shooter is niet kapot te krijgen. Eén maand nadat hij vertrok bij Valiant liep hij *Stan Lee* tegen het lijf die tegen hem zei dat hij het jammer vond dat hij niet meer voor Marvel werkte, omdat hij volgens hem de 'beste' was. Toen Shooter hem vertelde dat hij van plan was wederom een nieuwe uitgeverij op te zetten, vroeg Lee hem vervolgens hoe oud hij was. 'Veertig jaar', antwoordde Shooter, waarop Lee terugkaatste: 'Ik was veertig jaar toen ik Marvel begon!'

Wordt Defiant Comics, Shooters nieuwe maatschappij, de nieuwe Marvel Comics van het jaar 2000? Wie zal het zeggen?

Overtuigd van het slagen van de hele operatie is hij zeker. Shooter: 'Toen ik Valiant begon lachte iedereen ons uit en gaf geen stuiver voor mijn intentie om verhaal-georiënteerde strips te maken. Zonder hologrammen kom je er niet, was de overtuiging. De praktijk wees echter anders uit. En zie: de nieuwe Universes van Dark Horse en Malibu zijn ook verhaalgeoriënteerd. Kortom: wij zijn de leiders. Wij zijn er ooit mee begonnen.' Met 'wij' bedoelt Shooter de hele club mensen die meewerkt aan Defiant, waaronder oud-Marvel-medewerkers *Chris Claremont* en *Roger Stern* en verder onder anderen *Mike Barr*, *David Lapham*, *Alan Weiss*, *Steve Ditko* en *Steve Leialola*. In het komende jaar zullen er acht nieuwe titels bij deze uitgeverij gaan verschijnen, te weten: Plasm, The Good Guys, Dark Dominion, War Dancer, Mongrel, Glory, Prudence & Caution en Charlemagne. Waar haalt die Shooter toch de puf vandaan?

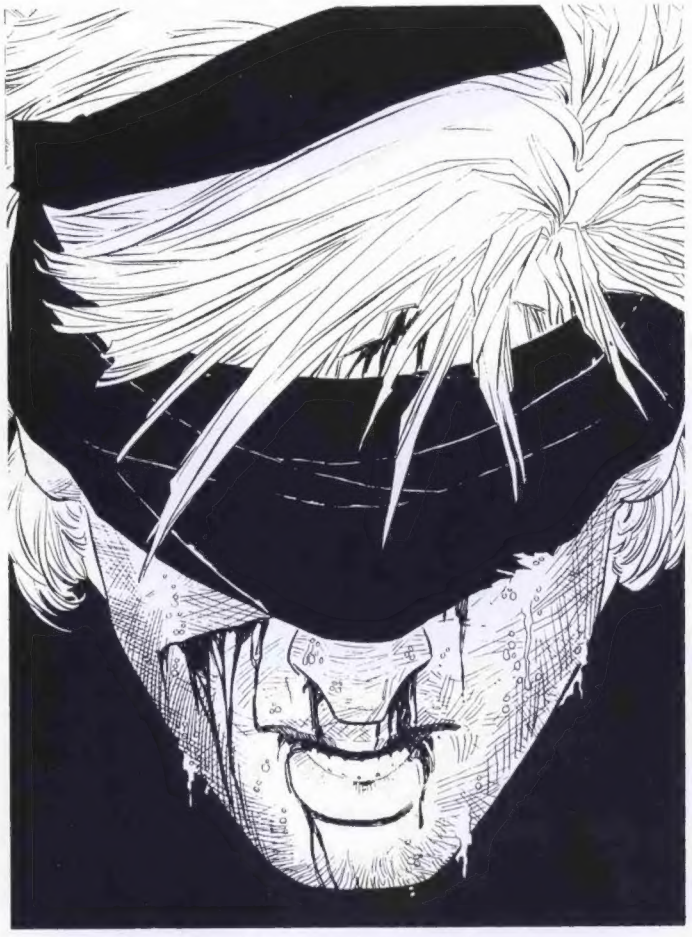

Daredevil: Man without Fear door John Romita Jr.

Nieuw!

- Dark Horse komt na Godzilla weer met een horrorfilmklassieker van de hand van *Arthur Adams*. Ditmaal is Creature from the black lagoon aan de beurt. *Steve Moncuse* werkt het filmscenario om tot strip. En *Terry Austin* inkt. Prijs: $4.95.
- Ook nieuw bij deze uitgeverij is een zesdelige miniserie van Grendel door *James Robinson* en *Teddy Kristiansen*, die de strip met de hand schildert. De serie, getiteld Grendel Tales, kost $2.95 per deel.
- X-men-junkies kunnen weer hun hart ophalen, want Marvel kan het niet laten om ook een X-men 2099-titel te starten. Met gloednieuwe personages, een nieuwe wereld en een nieuwe geschiedenis. Dus wat heeft het in godsnaam nog gemeen met de X-men? Geen reet, behalve dan de naam. Trap er niet in. je kunt beter Daredevil: Man without fear kopen. het langverwachte project van *Frank Miller* en *John Romita jr.* Waarom Marvel zo lang heeft gewacht met het uitbrengen van dit verhaal mag Joost weten; zo'n twee jaar geleden meldde Romita al dat hij klaar was met het tekenwerk. In ieder geval wordt het in plaats van de aangekondigde dure hardcover nu een vijfdelige miniserie die $2.95 per deel gaat kosten. En dat is dan weer een meevaller. Daredevil: Year One niet te missen, met Elektra en Stick!
- Superman-redacteur *Mike Carlin* vond het eens tijd worden om zelf wat te schrijven en zie daar: de vierdelige Metal Men-miniserie ziet het daglicht. *Dan Jurgens* en *Brett Breeding* leveren het artwork.
- Carlin verzekert ons ook dat we Superman 82 niet mogen missen. Daarin zal de ware Man van Staal zijn opwachting maken en afrekenen met de nep-Supermannen die dachten zijn plaats in te kunnen nemen. Mooi niet dus. In een speciaal nummer met een 'chromium' cover, dat $3.50 kost (je kan ook een goedkope $2-versie kopen) kan je er alles over lezen.

Schetsen van *War Dancer* door Alan Weis voor Defiant.

Arthur Adams' *Creature from the Black Lagoon*.

Metal Men door Dan Jurgens en Bret Breeding.

STRIP SCHRIFT

BACK ISSUES

Spelregels

1. Niet genoemde nummers zijn ècht uitverkocht.
2. Sommige nummers zijn bijna uitverkocht (en vet afgedrukt in de opsomming). Het kan dus gebeuren dat in de periode dat uw bestelling onderweg is de laatste exemplaren ons magazijn reeds hebben verlaten. Vandaar dat wij u verzoeken altijd een paar reservenummers op te geven.
3. Van de hele oude nummers (10-13) zijn ook exemplaren zonder bijlage; levering geschiedt met bijlage totdat deze op zijn, daarna (helaas) zonder.

Prijzen (per stuk)

Nummer 10-101:	f5 / Bfr.100
115-212:	f4 / Bfr. 80 (of f2,50 / Bfr.50 bij bestellingen van 10 of meer nummers)
213-217:	f5 / Bfr.100
218-249:	f5,95 / Bfr.110
250:	f9,95 / Bfr.180
251-257:	f5,95 / Bfr.110
258-260:	f6,25 / Bfr.125

Verzend- en administratiekosten

1 - 2 nummers:	f2,50 / Bfr. 65
3 - 9 nummers:	f5 / Bfr.140
meer dan 9 nummers:	f7,50 / Bfr.300

U kunt zich de verzend- en administratiekosten besparen door uw bestelling op een ruilbeurs of tijdens De Stripdagen af te halen.

Betaling en bestelling

Het verschuldigde bedrag voor de oude nummers (vermeerderd met de verzend- en administratiekosten) overmaken:
Nederland: Postbank 209948 of ABN-bank 54.89.74.330 ten name van Stripschrift, Amsterdam.
België: ABN-bank 721-520.62.74-81 ten gunste van Het Stripschap, Tervuren.

Leverbare nummers

(Bij elk nummer staan één of meerdere strips, striptekenaars of onderwerpen vermeld, waaraan in dat bewuste nummer veel aandacht wordt besteed.)

10 Aram, Peanuts
12 Koning Hollewijn, Kuifje
13 Suske & Wiske
19 Kabouters, Johnn Bakker
65+ Tibet, Tina
67 Jean Roba, Carry Brugman
70 Toonder-story, Jan van Haasteren
74 Raymond Macherot, Uco Egmond
~~**75/76 Miranda Blaise**~~
77 Gerrit Stapel, Aart Clerkx
78 Bud Sagendorf, Beeldvloeken, Daan Jippes
79 Jules Feiffer, Moem, Piet Wijn
80 Tovenaar van Fop, Robbedoes, The Hulk
83 Pep, Sjors, Eppo, Dick Bos
85 Stripprofessoren, Spaarnestad, Strips schrijven
86 Eddy Paape
87 Bert Bus, Lucky Luke, Simpelman
88 Prins Valiant, Rode Ridder, Tarzoon
89 Jacques Martin, Kuifje, Jacques Tardi
92 Strip & auto's, Michel Vaillant
93 Pogo, Paulus, Hocus Pas
94/95 Robbedoes Weekblad inclusief Index
96 Jijé, Pogo
97 Trigië, Selby Kelly
98 Strips in de jaren '30
~~**99 Milton Caniff, Wally Wood, Stripkoerier, Gummi**~~
101 Greg, Jacques Lob, Jean-Michel Charlier
115 Strips & politiek, Willem, Robert Crumb
116 Ben van Voorn, Piet van Elk, Alain Saint-Ogan
~~**117/118 Michel Blanc-Dumont, Jijé**~~
120 Dick Matena, Enki Bilal, Roger Leloup
121 Berni Wrightson, De striphandel
126/127 Claire Bretécher, Corto Maltese, Ralph Bakshi
128 Guido Crepax
129/130 Al Capp, Jacques Tardi, Jacques Laudy
131 Dick Tracy, The Studio
132 Engelse dagbladstrips
134 Strips in de oorlog
137 Kleine uitgevers, Asterix
138 Familiestrips, Prins Valiant
141 Daan Jippes
142 Star Wars
143 Amsterdam, Arturo del Castillo
144 Ravian, 1984, Prikkebeen
145 Frank Frazetta, Enki Bilal, Yrrah, Sam's Strip
148 Robert Gigi, Eppo, Uitgeverij Panda
149 Conan
150 Katten
151/152 Yves Chaland, Jan Kordaat, Merchandising
153 William Vance
154 Belgische strips, Didier Comès, EC
155 Victor de la Fuente, Fernando Fernandez
156 Nieuwe Nederlanders
~~**158 Marten Toonder, François Bourgeon**~~
159/160 Engelse stripweekbladen, Robert Crumb
~~**161 Nieuwe stripbladen, Wally Wood, Agent 327**~~
162/163 Robbedoes Weekblad, Parodie en plagiaat
164 Harvey Kurtzman
165 Frank Margerin, Cosey, Raymond Reding
166 Paul Gillon, Pierre Christin
167 Richard Corben, Bob de Moor, Corto Maltese
170 Martin Veyron, Bart van Erkel
171 Milo Manara, Frits Kloezeman, Roger Dewroet
172 Krantestrips, Nikita Mandryka
174/175 Peter Pontiac, Strips & popmuziek
176 Fred & Liliane Funcken, Strips & onderwijs
177/178 François Schuiten, Wendy Pini, Hermann
179 Stripweekbladen
180 Robert van der Kroft, Garfield
182 Vittorio Giardino, Dick Vlottes
183 Strips & voetbal, Frans de Boer
184 Titanic, Marc Wasterlain
185/186 Ravian, Claude Auclair, Daniel en Alex Varenne
187 André Juillard, Al Williamson, Jeremiah
188 Laurence Harlé, Yves Swolfs, Colin Wilson
189/190 Jean-Marc Rochette, Franz, Tex Avery
191 Robbedoes
192 Robbedoes, Lex van de Oudeweetering
~~**193/194 Illustrated Classics, HIP-comics, Stan Lee**~~
195 Bondage-strips, De Kat
196/197 Chantal Montellier, Strips & de Himalaya
200 Stripjournalistiek, Suske & Wiske
201 Wim Stevenhagen & Gerrit de Jager
202 Japanse strips
203 Gerrit Stapel, Popeye, Charles Burns
204 Harold Foster
205 Willem Ritstier, François Rivière
206 Studio Vandersteen, Marvano, Kees de Boer
207 Literatoren & strips
208 Henk Albers, François Boucq, Titanic
209 Amateurs
210 Don Lawrence
211 Onvoltooide strips
212 20 jaar Stripschrift
213 Rocketeer, Mike Greg, Vink, Paul Teng
214 Hec Leemans & Willy Lohmann, François Boucq
215 Jacques Glénat, Animatiefilms
216 Paul Bodoni, Jacques Martin, Marc Terstroet
217 Bert Bus, Daan Jippes
218 (22/1) Lucky Luke, Urbanus & Willy Linthout
219 (22/2) Fred Julsing, Silver Surfer
220 (22/3) Toon van Driel, André Franquin
221 (22/4) André Franquin, Chantal Montellier
222 (22/5) John Difool, Kamagurka
223 (22/6) Duck-scenario's, Johan de Moor
224 (22/7) Bill Sinkiewicz, Computeranimatie
225 (22/8) Antonio Cossu, 60 jaar Popeye
226 (22/9) Treinen & strip, Média Participations
227 (22/10) Gerard van Straaten, Alexandro Jodorowsky
228 (23/1) Johan de Moor, Watchmen
229 (23/2) Theo van den Boogaard, Lian Ong, John Romita
230 Hugo Pratt, Anne Auke Tadema
231 Jacques Tardi, Henri Goldsmann
232 Calvin & Hobbes, Strip & communicatie
233 Blake & Mortimer, Fredric Wertham
234 Carry Brugman, François Schuiten, Eric Heuvel
235 Hec Leemans & Merho, Auke Herrema
236 SF & strip, Marvano, Felix Flux Museum
237 Didier Comès, Laurent Parcelier
238 Lorenzo Mattotti, Strips & geschiedenis
239 Lava, François Bourgeon, Jeroen Steehouwer
240 Benoît van Innis, Luc Cromheecke, België
241 Bernard Hislaire, Ralf König, Herr Seele
242 Moebius, Jack Staller, Ducktales
243 Al Severin, Moebius, Lorenzo Mattotti
244 Dick Matena, Chantal de Spiegeleer, Denys Cowan
245 Dirk Stallaert, Dick Matena, Wouter
246 Roger Leloup, Annie M.G. Schmidt
247 Windig & De Jong, Alberto Breccia
248 Peter van Dongen, Bernet & Abuli, Dick Matena
249 Marc Michetz, Attilio Micheluzzi, Redacties
250 Jubileumnummer
251 Lorenzo Mattotti, Stripdagen Haarlem
252 Daan Jippes, Kuifje, Stefan Verwey
253 Kolk & De Wit, Strips in Duitsland, Kuifje
254 Bert van der Meij, René Sterne, Merchandising
255 Hein de Kort, Edmond Baudoin, Tex Willer
256 Toon van Driel, Eric Joris, Fred Julsing
257 Frank, Donald Duck, Marcel Ruijters
258 Tome, Inkleursters, Stan Heinze
259 Marc Wasterlain, Grzegorz Rosinski
260 Hermann, Peyo, Lombard, Posse